

Seksuele en criminele uitbuiting in de gemeente Groningen

Een verkenning van de aard en
omvang en de mogelijkheden om de
gemeentelijke aanpak te versterken

Inhoud

Seksuele en criminele uitbuiting in de gemeente Groningen

Een verkenning van de aard en omvang en de mogelijkheden om de gemeentelijke aanpak te versterken.

Centrum Kinderhandel en Mensenhandel

M. Covers & D. Langerak

April 2024

Centrum Kinderhandel en Mensenhandel
Burgemeester Schalijlaan 70
2908 LS Capelle aan den IJssel

info@hetckm.nl
www.hetckm.nl

Vormgeving: Renske de Boer | DesignFestijn
Fotografie: Unsplash, Pexels, Annelien Nijland

Inhoud	2
Hoofdstuk 1 Inleiding	3
Hoofdstuk 2 Methodologie	6
Hoofdstuk 3 Resultaten	9
Hoofdstuk 4 Conclusie	23
Hoofdstuk 5 Aanbevelingen	27
Literatuurlijst	29
Bijlage A Vragenlijst en respons	30
Bijlage B Topiclijst interviews	39

Hoofdstuk I

Inleiding

In 2021 veroordeelt de rechtbank in Groningen een dertigjarige man voor mensenhandel, mishandeling en bedreiging van meerdere vrouwen in Groningen en omstreken. Zij moesten hun bankpassen afstaan en werden ingezet als katvanger of deden dienst als geldezel. Sommige vrouwen werden gedwongen tot prostitutie, webcamseks of moesten meehelpen in een hennepkwekerij. Bij een paar vrouwen werd zelfs hun eigen woning gebruikt voor het kweken van de hennep. De uitbuiters zetten de slachtoffers onder druk met fysiek en verbaal geweld. Ook kwamen slachtoffers in financiële problemen doordat de uitbuiters met hun bankrekeningen leasecontracten voor auto's afsloot. In de rechtszaak wordt duidelijk dat de uitbuiters misbruik heeft gemaakt van de verliefdheid en behulpzaamheid van de slachtoffers. De man krijgt een gevangenisstraf van 18 maanden en TBS met dwangverpleging.¹

Aanleiding van het onderzoek

Mensenhandel is wereldwijd een complex en zorgwekkend fenomeen dat een grote inbreuk maakt op de rechten, vrijheden en veiligheid van slachtoffers. Het betreft het verhandelen en uitbuiten van mensen, bijvoorbeeld door hen te dwingen tot seksuele handelingen (seksuele uitbuiting) of criminele activiteiten (criminele uitbuiting). Ook in Nederland komt dit misdrijf voor: bij Landelijk Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha) werden in het jaar 2022 814 slachtoffers geregistreerd, waarvan 393 slachtoffers van seksuele uitbuiting (46%) en 105 slachtoffers van criminele uitbuiting (12%).² Deze cijfers geven echter slechts het topje van de ijsberg weer, want naar schatting worden er in Nederland jaarlijks 5.000 mensen slachtoffer van mensenhandel.³

De meeste slachtoffers blijven dus buiten het beeld van autoriteiten. Hierin spelen verschillende factoren een rol. Allereerst zijn slachtoffers zelden in staat om zelf hulp te zoeken. Dwang, dreiging en geweld vanuit de dader zijn inherent aan mensenhandel en verdrukken het vermogen van slachtoffers om hulp te zoeken of aangifte te doen. Bovendien blijkt uit onderzoeken van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (hierna: Nationaal Rapporteur)⁴ en Fier⁵ dat mensenhandel zelden op zichzelf staat. Veel slachtoffers krijgen voor en tijdens de uitbuiting ook te maken met andere vormen van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Daarnaast heeft het slachtofferschap ernstige gevolgen voor het mentaal en sociaal welzijn van slachtoffers.⁶ Al deze factoren verminderen het vermogen en de bereidheid van slachtoffers om hulp te zoeken.

Daarnaast vindt de opsporing van mensenhandel vaak reactief plaats, wat inhoudt dat veel opsporingsonderzoeken naar mensenhandel worden gestart naar aanleiding van een melding of aangifte.⁷ Proactieve opsporing van mensenhandel vindt in de praktijk in veel mindere mate plaats.

Dit betekent dat de mate waarin slachtoffers in beeld komen bij officiële registraties sterk afhankelijk is van melding door omstanders. Een aanzienlijk aandeel van de jaarlijkse registraties van mensenhandel komt vanuit hulpverleningsinstanties en andere professionals die in contact komen met slachtoffers.⁸ Onderzoek wijst echter op terughoudendheid bij hulpverleners en andere professionals in het melden van signalen, bijvoorbeeld door het gebrek aan kennis over de mogelijkheden en regelgeving hieromtrent.⁹

1 Omroep Groningen, via <https://www.oogtv.nl/2021/03/30-jarige-mensenhandelaar-uit-stad-krijgt-celstraf-en-tbs-voor-mishandeling-afpersing-inbraak-en-drugshandel/> en ECLI:NL:RBNNE:2021:672, Rechtbank Noord-Nederland, 18/850124-19 via rechtspraak.nl

2 Comensha, 2023.

3 Van Dijk et al., 2021.

4 Nationaal Rapporteur, 2021.

5 Van Dijke et al., 2012.

6 Ottisova et al., 2012; Pascal, 2023.

7 Nationaal Rapporteur, 2017.

8 Comensha, 2023.

9 CKM, 2022.

Op specifiek criminele uitbuiting is het zicht nog beperkter. Criminele uitbuiting is pas in de afgelopen jaren toenemend onder de aandacht gekomen, waardoor er in de opsporing nog weinig ervaring is opgedaan¹⁰ en er te weinig registraties zijn om schattingen op te baseren. Bovendien is de aangiftebereidheid bij deze vorm van mensenhandel laag, omdat slachtoffers zich per definitie óók schuldig maken aan het plegen van een strafbaar feit en hiermee het risico lopen om onterecht als dader te worden gezien en vervolgd.¹¹

Gesteld kan worden dat het aantal geregistreerde slachtoffers van seksuele- en criminele uitbuiting geen accurate weergave vormt van het daadwerkelijke aantal slachtoffers. De gemeente Groningen heeft het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) om die reden gevraagd om verkennend onderzoek uit te voeren naar de aard en omvang van seksuele en criminele uitbuiting in Groningen, alsook te verkennen welke mogelijkheden er zijn om de gemeentelijke aanpak te versterken. Hiervoor wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de ervaringen en inzichten van eerstelijnsprofessionals werkzaam binnen de gemeente. Eerstelijnsprofessionals zijn personen die in hun functie mogelijk in contact komen met slachtoffers van mensenhandel, omdat zij in direct contact staan met veel verschillende mensen binnen de gemeente. Eerstelijnsprofessionals zijn bijvoorbeeld personen werkzaam in het onderwijs, maatschappelijk werk of het domein openbare orde en veiligheid. Hun positie ten opzichte van inwoners van Groningen stelt hen in staat om mensenhandel te signaleren, bespreekbaar te maken met het (vermoedelijke) slachtoffer en te melden bij autoriteiten.

10 Bos et al., 2016.

11 Bos et al., 2016, CKM, 2022a.

Een literatuurverkenning naar de aard en omvang van mensenhandel in Groningen

Met betrekking tot de gemeente Groningen komt uit bestaande literatuur en rapportages weinig informatie naar voren over hoe seksuele- en criminele uitbuiting er binnen de gemeente uitzien en in welke mate dit voor komt. Wat betreft de geregistreerde slachtoffers van mensenhandel laat de dadermonitor van de Nationaal Rapporteur uit 2022 zien dat in de periode 2017-2021 in de politie-regio Noord-Nederland 628 incidenten van mensenhandel geregistreerd werden, de politie-eenheid Noord-Nederland 111 opsporingsonderzoeken startte en het parket Noord-Nederland 110 mensenhandelzaken inschreef.¹² Meer specifiek zijn er volgens het Zorg- en Veiligheidshuis in het jaar 2020 in de provincie Groningen 60 meldingen van mensenhandel gedaan.¹³ In hoeverre deze cijfers betrekking hebben op de gemeente Groningen is echter onbekend. Bovendien omvatten deze cijfers ook andere vormen van mensenhandel, zoals arbeidsuitbuiting. In het geval van het Zorg- en Veiligheidshuis valt wel op dat alle meldingen over meerderjarige personen gingen. Uit verschillende nieuwsberichten en rechtszaken blijkt echter dat mensenhandel onder minderjarigen ook plaatsvindt binnen de gemeente.¹⁴ Hetgeen benadrukt dat deze cijfers geen weerspiegeling zijn van de daadwerkelijke aard en omvang van seksuele- en criminele uitbuiting in de gemeente Groningen.

Als het gaat om het zicht op specifiek seksuele uitbuiting in de gemeente Groningen, wordt in het onderzoek ‘Groningse praktijken’ geconstateerd dat er blinde vlekken bestaan, zowel in de vergunde sector in de Nieuwstad als in de illegale prostitutie.¹⁵ Het valt op dat, wanneer het gaat om vermoedens van seksuele uitbuiting, in het rapport veelal wordt gesproken over meerderjarige vrouwen die uit het bui-

12 Nationaal Rapporteur, 2022, pp. 34; Nationaal Rapporteur, 2022, pp. 62; Nationaal Rapporteur 2022, pp. 73. Deze cijfers zijn op basis van procenten van het totaal omgerekend naar afgeronde aantallen.

13 Zorg- en Veiligheidshuis Groningen, 2021.

14 Zie o.a. Groninger moet mogelijk cel in voor seksuele uitbuiting van minderjarige - RTV Noord en Celstraffen geëist voor seksuele uitbuiting minderjarige meiden uit Stad | 112Groningen, Actueel nieuws over de hulpverleningsdiensten uit Groningen

15 Van der Torre & Tops, 2022.

tenland komen (met name uit Oost-Europa) en in Groningen werkzaam zijn als sekswerker. Op andere potentiële slachtoffergroepen van seksuele uitbuiting, zoals minderjarigen en jongens, lijkt op dit moment nog weinig zicht te zijn.

Kijkend naar criminele uitbuiting laat het onderzoek 'Jongeren en drugscriminaliteit'¹⁶ zien dat in de Groningse drugs wereld criminele uitbuiting van jongeren wordt waargenomen door professionals: een observatie die wordt bevestigd in het onderzoek 'Groningse praktijken'¹⁷ naar (de aanpak van) ondermijning in Groningen. Zo laat dit onderzoek zien dat drugshandelaren in Groningen (kwetsbare) jongeren gebruiken als katvanger en 'criminele talenten' rekruteren voor drugsactiviteiten: een fenomeen waarvan de omvang volgens de geïnterviewde professionals niet mag worden onderschat.

Een ander onderzoek dat wijst op mogelijke slachtoffers van criminele uitbuiting in Groningen is de netwerkanalyse van Bureau Beke in de Groningse wijk Paddepoel.¹⁸ Op basis van informatie van professionals op straat en systeeminformatie van de politie is in beeld gebracht hoe jongeren op straat met elkaar en criminele netwerken verbonden zijn. Hoewel dit onderzoek niet specifiek ingaat op gedwongen criminaliteit wordt wel geconcludeerd dat er bij jonge criminele aanwas veelal sprake is van een kwetsbare omgeving, ontwikkelings- en gedragsproblematiek, en economische ongelijkheid. Uit eerder onderzoek van het CKM blijkt dat deze sociale kwetsbaarheid, armoede en kansongelijkheid voedingsbodems vormen voor criminele uitbuiting.¹⁹

Doelstelling van het onderzoek

Sinds 2022 dienen gemeentes specifiek beleid voor de aanpak van mensenhandel te hebben.²⁰ De gemeente Groningen heeft dit beleid uitgewerkt in een actiepro-

gramma, waarin vijf ambities van de gemeente staan beschreven. Ten eerste moet er gewerkt worden aan betere bewustwording, signalering en melding van mensenhandel. Ten tweede moet er meer zicht komen op de aard en omvang van mensenhandel binnen de gemeente. In de laatste drie ambities wordt ingezet op preventie, het belemmeren van mensenhandelaren en het ondersteunen van slachtoffers. Het huidige onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Groningen en draagt bij aan het vergaren van kennis aangaande de eerste twee ambities.

Het onderzoek is een verkenning naar de aard en omvang van seksuele- en criminele uitbuiting in de gemeente Groningen en de uitdagingen in de signalering en aanpak van seksuele- en criminele uitbuiting. Hiervoor wordt gekeken naar de ervaringen van eerstelijnsprofessionals werkzaam in de gemeente Groningen. De volgende onderzoeksvragen staan hierin centraal:

1. In hoeverre komen seksuele en criminele uitbuiting voor binnen de gemeente Groningen?
2. Welke mogelijkheden zijn er om de gemeentelijke aanpak van mensenhandel te versterken?

Leeswijzer

De methodologie, die bestaat uit vragenlijsten en interviews afgenomen onder eerstelijnsprofessionals, wordt beschreven in hoofdstuk 2. Vervolgens gaat hoofdstuk 3 in op de resultaten van het onderzoek. In dit hoofdstuk wordt onder meer ingegaan op de signalering van (vermoedelijk) slachtofferschap van mensenhandel binnen de gemeente Groningen, het melden van deze vermoedens en de kenmerken van de (vermoedelijke) slachtoffers en de situatie waarin zij zitten. De hieruit volgende conclusies zijn beschreven in hoofdstuk 4, waarna in hoofdstuk 5 wordt afgesloten met een drietal aanbevelingen aan de gemeente Groningen voor het versterken van de aanpak van mensenhandel.

16 Oosterhof & Roosma, 2020.

17 Van der Torre & Tops, 2022.

18 Wolsink et al., 2023

19 CKM, 2023a

20 Interbestuurlijk programma 2018, p22

Hoofdstuk 2

Methodologie

2.1 Procedure

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van twee onderzoeksmethoden. Om de aard en omvang van seksuele en criminele uitbuiting in kaart te brengen, is allereerst een anonieme vragenlijst verspreid onder eerstelijnsprofessionals werkzaam binnen de gemeente Groningen. Met de term eerstelijnsprofessionals wordt in dit onderzoek verwezen naar professionals die vanuit hun werkzaamheden midden in de samenleving staan, vaak in nauw contact met mensen. Dit zijn personen werkzaam in verscheidene functies bij de gemeente, bij zorg- en veiligheidsinstanties, maar ook andere personen die in hun werk mogelijk in aanraking komen met (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel, zoals mensen werkzaam binnen het onderwijs. De vragenlijst is door de gemeente Groningen verspreid onder organisaties en bedrijven waar deze eerstelijnsprofessionals werkzaam zijn.

De vragenlijst zag toe op de mate waarin de respondent in diens werk vermoedens heeft van slachtofferschap van seksuele en/of criminele uitbuiting, hoe die uitbuiting eruit ziet en op welke manier met deze vermoedens en situaties wordt omgegaan. Zie bijlage A voor de definities van mensenhandel die in dit onderzoek zijn aangehouden. De vragenlijst is uitgezet in juni en juli 2023. Vanwege een lage respons is deze periode verlengd tot oktober 2023.

De respondenten van de vragenlijst zijn gevraagd hun contactgegevens te verstrekken indien zij wilden deelnemen aan een verdiepend interview. Deze interviews hadden tot doel om aanvullende en meer diepgaande informatie over de aard en omvang van seksuele en criminele uitbuiting te verkrijgen, alsmede informatie over de door de professionals ervaren knelpunten in de aanpak. De interviews vonden plaats tussen juli en oktober 2023 en zijn afgenomen via MS Teams.

2.2 Respondenten

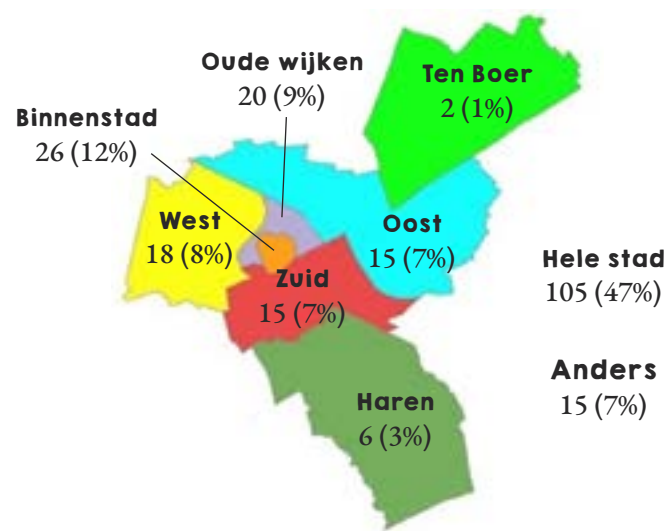
Vragenlijst

De vragenlijst is ingevuld door 263 eerstelijnsprofessionals die binnen de gemeente Groningen werkzaam zijn. Daarvan hebben er 41 minder dan 8 vragen beantwoord, waardoor er geen informatie over mensenhandel werd gerapporteerd en daarom is besloten deze respondenten niet mee te nemen in het onderzoek. Er zijn geen andere respondenten geëxcludeerd. De uiteindelijke steekproef bestaat uit 222 respondenten.

De meeste respondenten gaven aan in de hele stad werkzaam te zijn (Figuur 1). De functies van de respondenten zijn onderverdeeld in 10 domeinen (Tabel 1). De meeste respondenten waren werkzaam in de sociaal-maatschappelijke hulpverlening (22%; bijvoorbeeld opbouwwerkers, jongerenwerkers, buurtwerkers) of bij de gemeente (18%; bijvoorbeeld gebiedsmanagers, leerplichtambtenaren en buitengewoon opsporingsambtenaren).

Seksuele en criminele uitbuiting zijn beide vormen van mensenhandel. In het geval van seksuele uitbuiting wordt een slachtoffer door iemand anders gedwongen tot prostitutie of andere vormen van seksuele diensten. Bij criminele uitbuiting wordt een slachtoffer door iemand anders gedwongen tot het plegen van criminaliteit, zoals handelen in drugs, zakkenrollen, diefstal, of het beschikbaar moeten stellen van een bankrekening waarmee vervolgens geld wordt witgewassen. Het geld dat met het criminele feit wordt verdiend, gaat bijna volledig naar de uitbuiters.

Figuur I. Werkgebieden van respondenten

Tabel I. Functiedomeinen van respondenten (n=222)

Functiedomein	Aantal respondenten
Sociaal-maatschappelijke hulpverlening	48
Gemeente	41
Financiële dienst- en hulpverlening	39
Jeugdzorg	34
Onderwijs	19
GGZ	10
Politie	9
Opvang	7
Gezondheidszorg	5
Overig	6
Onduidelijk	4

Interviews

Van de 222 respondenten van de vragenlijst, hebben 22 respondenten hun contactgegevens achtergelaten voor deelname aan een interview. Veertien van hen gaven toestemming voor deelname aan de interviews en uiteindelijk hebben er 12 interviews plaatsgevonden. De functiedomeinen van deze respondenten waren als volgt: vier respondenten werkzaam bij de gemeente Groningen (waarvan twee van Openbare Orde en Veiligheid), twee vanuit sociaal-maatschappelijke hulpverlening, twee vanuit de geestelijke gezondheidszorg, één vanuit de financiële dienst- en hulpverlening, één van de politie en één vanuit de opvang.

In de semigestructureerde interviews is ingegaan op de ervaringen die respondenten hebben met seksuele- en criminele uitbuiting, kenmerken van slachtoffers en daders, de knelpunten die respondenten ervaren in de signalering en aanpak en de kansen die respondenten zien om de signalering en aanpak van seksuele- en criminele uitbuiting te versterken, hetgeen tot mogelijke interventies kan leiden.²¹ De interviews zijn na afloop getranscribeerd en geanonimiseerd.

2.3 Data-analyses

De vragenlijst is kwantitatief geanalyseerd. In SPSS zijn voor iedere vraag de frequenties van de antwoorden uitgedraaid. Voor het analyseren van groepsverschillen zijn Chi kwadraat analyses gebruikt. Om de significantie van de groepsverschillen te bepalen werd $\alpha = .05$ aangehouden. Een deel van de resultaten is in dit onderzoek omgezet naar figuren. Omdat sommige vragen niet door alle respondenten zijn beantwoord, kan de respons tussen vragen verschillen. In alle figuren wordt het aantal respondenten aangemerkt met n.

De interviews zijn kwalitatief geanalyseerd. De twaalf geanonimiseerde transcripten zijn allereerst deductief en inductief gecodeerd in ATLAS.ti. Hierna is in ditzelfde programma middels een patroonanalyse, zoals omschreven door Evers (2015), getracht de overkoepelende thema's inzichtelijk te maken, verbanden te vinden en overeenkomsten en tegenstellingen bloot te leggen.

²¹ Voor de volledige topiclijst zie bijlage B

2.4 Privacy

Alle respondenten namen anoniem deel aan het onderzoek. In de vragenlijst werd geen herleidbare informatie opgevraagd of opgeslagen, met uitzondering van de contactgegevens die respondenten vrijwillig achterlieten wanneer zij gecontacteerd wilden worden over de interviews. In alle gevallen betrof dit een telefoonnummer of emailadres. Deze gegevens zijn gebruikt om de respondenten te informeren over de interviews en zijn vervolgens verwijderd. Door de anonimiteit van de vragenlijst is niet te controleren of iedere respons een uniek persoon is. Respondenten die geïnterviewd wilden worden, hebben een informatiebrief over het onderzoek en het interview ontvangen en gaven verbaal toestemming voor deelname en voor de opname van de interviews.

2.5 Limitaties

De methode van dit onderzoek kent enkele limitaties. Ten eerste is de vragenlijst door de gemeente verspreid onder organisaties in Groningen. Voor deze aanpak is gekozen omdat de gemeente Groningen een goed beeld heeft van de organisaties waar eerstelijnsprofessionals werkzaam zijn. De beperking van deze aanpak is dat er geen zicht is op de organisaties en professionals die benaderd zijn, maar niet wilden deelnemen. Het is immers aannemelijk dat de professionals die geïnteresseerd zijn in het onderwerp mensenhandel of hier vanuit hun werk ervaring mee hebben eerder geneigd zijn om de vragenlijst in te vullen dan professionals zonder interesse of ervaring. Deze selectieve respons beperkt de generalisatie van de resultaten. Tevens is het mogelijk dat relevante organisaties buiten beeld zijn gebleven tijdens de dataverzameling.

Ten tweede is dit onderzoek bedoeld om een inzicht te geven in het voordoen van mensenhandel in Groningen. Desondanks dienen de schattingen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Dit betreft geen prevalentieonderzoek,

omdat slachtoffers niet als zodanig geïdentificeerd kunnen worden. Hierdoor kunnen meerdere professionals over hetzelfde slachtoffer rapporteren. Bovendien beschrijven professionals enkel hun vermoedens van slachtoffers, zonder te (kunnen) bevestigen of er daadwerkelijk sprake was van mensenhandel. Door eerstelijns professionals in dit onderzoek te vragen naar hun vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting komen verborgen slachtoffers in beeld die (nog) niet in de officiële statistieken zijn opgenomen.

Een derde limitatie van het onderzoek is dat het onbekend is of de beroepsgroepen die de vragenlijst hebben beantwoord representatief zijn voor de eerstelijnsprofessionals die te maken krijgen met vermoedelijke slachtoffers van mensenhandel. Zo is een relatief groot deel van de respondenten werkzaam in de financiële hulpverlening of de gemeente, terwijl er relatief weinig respondenten werkzaam waren bij de politie of in het onderwijs. Echter zijn dit juist sectoren waarvan bekend is dat zij met regelmaat in contact komen met (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel.²² De bevindingen, met name met betrekking tot slachtofferkenmerken, dienen in deze context geïnterpreteerd te worden.

Verder hebben de interviews een lage respons gehad. Slechts 10% van de respondenten van de vragenlijst liet contactgegevens achter. Uiteindelijk hebben er 12 interviews plaatsgevonden. Dit zorgt voor een zeer selecte steekproef en een verminderde generalisatie van de bevindingen.

Als laatste geldt voor dit onderzoek dat er sprake kan zijn van sociaal wenselijk antwoorden, bijvoorbeeld op vragen over de bekendheid met de interne meldroute of het eigen zicht op antwoorden. Hierdoor dienen de resultaten ten alle tijden als subjectief te worden geïnterpreteerd.

²² Zie CKM, 2022 en Comensha, 2023

Hoofdstuk 3

Resultaten

Dit hoofdstuk betreft de resultaten van de vragenlijst en de interviews. Paragraaf 3.1 gaat in op de signalering van mensenhandel door de respondenten. Vervolgens gaat §3.2 in op het melden van deze signalen. Om inzicht te geven in de slachtoffers die door de respondenten gesignaleerd worden, geeft §3.3 de kenmerken van de (vermoedelijke) slachtoffers weer en wordt in §3.4 een beeld geschetst van de uitbuitingssituaties.

Voor alle resultaten uit de vragenlijst geldt dat steeds gerapporteerd wordt over de respondenten (n) die de desbetreffende vraag hebben beantwoord (zie ook §2.3).

3.1 Signalen van mensenhandel

Kennis over het signaleren van mensenhandel

Negentig procent van de 222 respondenten gaf aan behoefte te hebben aan (na)scholing over het herkennen van signalen van seksuele en/of criminele uitbuiting. Slechts 23% van de respondenten had eerder een dergelijke scholing gevolgd. Meestal ging deze scholing om beide vormen van uitbuiting (67%). Deze scholingen werden voornamelijk gevolgd door respondenten werkzaam in de opvang, gezondheidszorg, sociaal-maatschappelijke hulpverlening en bij de gemeente (Tabel 2).

Signalering

Ruim de helft van de respondenten (55%, n=123) geeft aan in de afgelopen twee jaar in aanraking te zijn gekomen met een (vermoedelijk) slachtoffer van seksuele en/of criminele uitbuiting. Van de respondenten die slachtoffers signaleerden, heeft 83% (n=101) contact gehad met een slachtoffer van seksuele uitbuiting en 69% (n=83) met een slachtoffer van criminele uitbuiting. Daarnaast had 41%

(n=50) contact met een slachtoffer van zowel seksuele als criminele uitbuiting.²³ Respondenten werkzaam in de GGZ, opvang en sociaal-maatschappelijke hulpverlening signaleerden relatief vaak (Tabel 2).

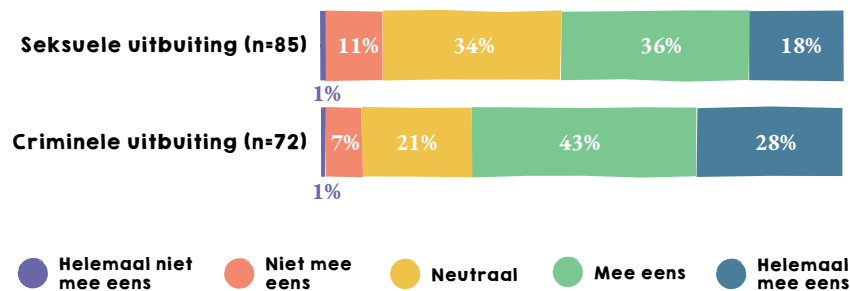
De meeste van deze respondenten hadden direct contact met het slachtoffer (82%), maar anderen namen de casus slechts waar (18%; indirect contact). Op de stelling of de respondent zich de afgelopen jaren meer zorgen is gaan maken over uitbuiting in diens werkgebied, gaven de meeste respondenten aan dat dit het geval was, met name wanneer het ging om criminele uitbuiting (Figuur 2).

Tabel 2. Scholing en signalering van (vermoedelijke) slachtoffers per functiedomein (n=212)

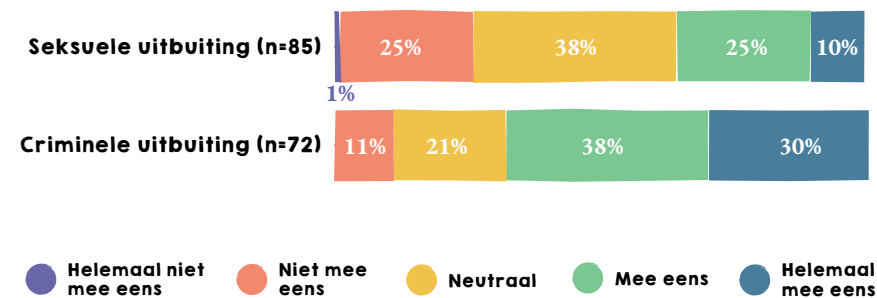
Functiedomein	N	Scholing gevolgd	Slachtoffer gesignaleerd
Sociaal-maatschappelijke hulpverlening	48	17 (35%)	34 (71%)
Gemeente	41	13 (32%)	13 (32%)
Financiële dienst- en hulpverlening	39	1 (3%)	19 (49%)
Jeugdzorg	34	7 (21%)	20 (59%)
Onderwijs	19	1 (5%)	8 (42%)
GGZ	10	2 (20%)	10 (100%)
Politie	9	1 (11%)	6 (67%)
Opvang	7	4 (57%)	6 (86%)
Gezondheidszorg	5	2 (40%)	2 (40%)

²³ Deze percentages hebben betrekking op 121 omdat twee respondenten de resterende vragen over seksuele en criminele uitbuiting niet hadden beantwoord.

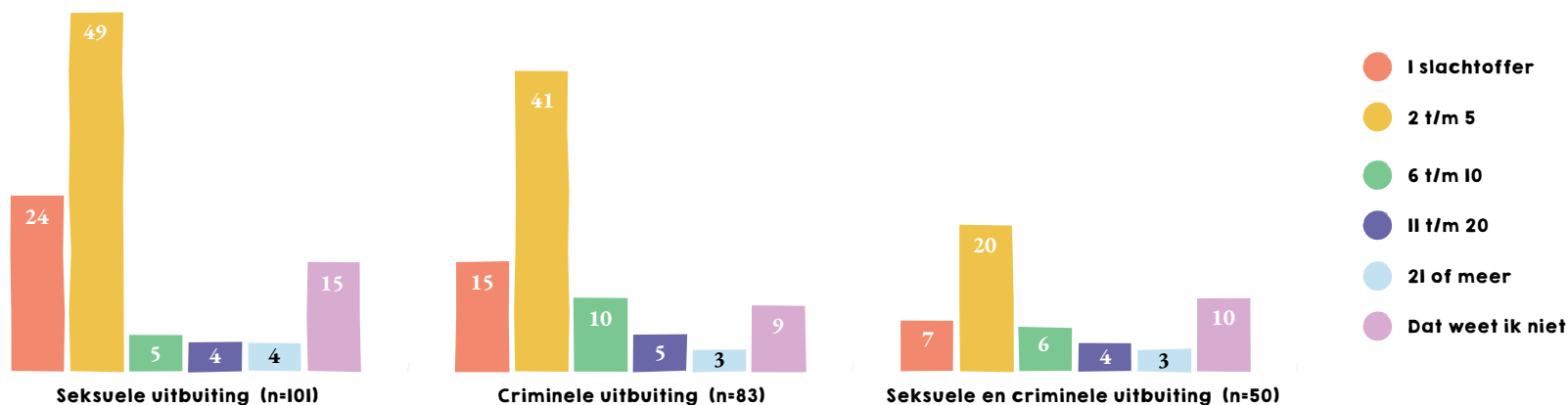
Figuur 2. ‘Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over seksuele/criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk’

Figuur 3. ‘Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele/criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk’

Figuur 4. Aantal slachtoffers waar respondenten in de afgelopen twee jaar contact mee hadden.

Aantal slachtoffers

Van de respondenten die slachtoffers van criminele uitbuiting signaleerden, heeft 68% in de afgelopen jaren een toename gezien in het aantal slachtoffers van criminele uitbuiting (Figuur 3). Van de respondenten die direct of indirect contact hadden met (vermoedelijke) slachtoffers van uitbuiting, signaleerden de meeste meerdere slachtoffers in de uitgevraagde periode van twee jaar (Figuur 4). Wanneer op basis van deze antwoorden een schatting wordt gemaakt van het aantal slachtoffers (door de ondergrens van iedere categorie te vermenigvuldigen met de frequentie van de antwoorden), betreft dit 280 slachtoffers van seksuele uitbuiting, 275 slachtoffers van criminele uitbuiting en 190 slachtoffers van beide vormen van uitbuiting. Het is belangrijk te herhalen dat het hier gaat om vermoedens van uitbuiting (zie ook §2.5 aangaande de limitaties van deze schatting).

Interviews

In de interviews met verschillende eerstelijnsprofessionals werkzaam in de gemeente Groningen is gevraagd naar hun ervaringen met het signaleren van mensenhandel en de uitdagingen die zij daarin tegenkomen.

Signalen van seksuele- en criminele uitbuiting

Uit de interviews blijkt welke signalen bij de professionals leiden tot een vermoeden van mensenhandel. Vermoedens van criminele uitbuiting ontstaan bij de professionals bijvoorbeeld wanneer het vermoedelijk slachtoffer ineens nieuwe dure kleding en spullen bezit, financiële problemen heeft of uitval heeft op school of werk. Wanneer het gaat om seksuele uitbuiting noemen de respondenten onder meer het hebben van een onverzorgd uiterlijk of letsel als mogelijke signalen. De meeste signalen die de professionals beschrijven zijn echter subtieler van aard, zoals terughoudendheid, angst of weinig zelfvertrouwen bij een vermoedelijk slachtoffer.

“Je hebt een eerste indruk van mensen. Je krijgt al vrij snel door of iemand heel veel zelfvertrouwen heeft of juist niet of heel terughoudend reageert of... Angst in de ogen is nog een groot woord, maar wel zoiets van: help, wat moet ik met deze situatie? Het geeft een onderbuikgevoel, zo van: dit zit niet lekker.” (Gemeente)

De uitdagingen

De geïnterviewde professionals beschrijven uitdagingen in het signaleren van uitbuiting. Eén daarvan is volgens hen het gebrek aan kennis van seksuele- en criminele uitbuiting en de rol die de organisatie of instantie waarvoor zij werken heeft, of kan hebben, in het signaleren van mensenhandel.

Beperkte kennis en bewustzijn

Een deel van de geïnterviewde professionals is werkzaam bij een organisatie of instantie die vanuit hun kerntaken meer is toegerust op het signaleren en de aanpak van mensenhandel. Denk bijvoorbeeld aan een politiemedewerker of buitengewoon opsporingsambtenaar. Voor andere eerstelijnsprofessionals is het signaleren van uitbuiting minder vanzelfsprekend in hun werk, met als gevolg dat zij minder kennis en bewustzijn hebben over de thematiek. Vooral deze professionals benadrukken dan ook het belang van meer kennis en bewustzijn.

“Ik denk wel dat we zaken missen. Gebrek aan het herkennen van signalen en onvoldoende kennis hebben van. Niet weten waar je op moet letten, dus wordt er dan ook niet verder gevraagd.”(Gemeente)

De behoefte aan meer bewustzijn en kennis geldt in het bijzonder voor criminele uitbuiting. Het thema ondermijning leeft volgens de professionals in de gemeente Groningen, maar uit de interviews ontstaat het idee dat hierbij binnen de verschillende beroepsgroepen niet vaak in acht wordt genomen dat personen mogelijk gedwongen worden tot de criminele feiten die zij plegen. Zo beschrijft iemand werkzaam in de financiële dienst- en hulpverlening dat hij in zijn functie regelmatig te maken krijgt met personen die gebruikt (en mogelijk gedwongen) worden als katvanger. Voorafgaand aan zijn deelname aan het onderzoek herkende hij deze problematiek niet als zijnde mensenhandel. Hij vertelt dat op dit moment nauwelijks wordt onderzocht of sprake is van dwang:

“Dat is lastig. Dat weet je niet. Ik moet ook zeggen dat wij daar niet zo heel erg gespecialiseerd in zijn om dat te ontdekken of om dat gesprek aan te gaan. Ik denk ook niet dat we dat doen, dat onderzoeken.” (Financiële dienst- en hulpverlening)

Ook een politiemedewerker beschrijft dat er tijdens het verhoor van jongeren die zijn opgepakt voor een drugsfeit vaak geen aandacht is voor criminele uitbuiting. De mogelijkheid dat de verdachte niet profiteert van de criminele feiten die zij plegen, omdat zij door een derde gedwongen worden, wordt onvoldoende in acht genomen.

De complexiteit van signaleren

Ondanks de verschillende functies die de respondenten beoefenen, benoemen de meeste respondenten de complexiteit van het signaleren. Zij benadrukken dat het vaak gaat om een optelsom van signalen. Enkele respondenten zijn van mening deze optelsom te kunnen maken omdat zij vaak langdurig contact hebben met vermoedelijke slachtoffers en daardoor meer signaleren. Een andere respondent die slechts kort in contact staat met vermoedelijke slachtoffers ervaart als gevolg daarvan meer moeite om grip te krijgen op de complexiteit van een uitbuitings-situatie. Alle respondenten geven echter aan dat zij de interpretatie en het concretiseren van signalen als moeilijk ervaren. Dit lijkt in het bijzonder te gelden voor criminele uitbuiting. Een gemeentemedewerker beschrijft dat dwang en het misbruik maken van de kwetsbare positie van een persoon voor hem “ontastbaar” zijn:

“En boeven zijn tegenwoordig niet meer van: ik ben boef. Ik kijk boos, ik ben boef. Nee, ze zijn juist heel vriendelijk, omdat ze niet in beeld willen komen. (...). En als ik jou snus geef en de politie komt: Ja, ik heb jou snus gegeven. Ja, ik heb hem snus gegeven. En wat is dan de consequentie daarvan? Helemaal niks! En dan kan je zeggen: ja, hij is onder de achttien, dus dat mag niet. Och ja, is ook zo, ik dacht dat het voor iemand anders was. Dus het kleine waar het begint, waarin jongeren worden afhankelijk gemaakt, of klaargestoomd of gegroomd of hoe je het ook wil zeggen, daar zit hem de crux. Alleen dat is gewoon ontastbaar.” (Gemeente)

3.2 Signalen melden

In totaal hebben 95 respondenten die zelf seksuele en/of criminele uitbuiting hadden gesignaleerd vragen beantwoord over het melden van signalen van mensenhandel. Daarnaast beantwoordden 185 respondenten vragen over werkafspraken omtrent mensenhandel.

Contact met andere organisaties

Van de respondenten die zelf zorgen hadden over seksuele en/of criminele uitbuiting, heeft 81% deze zorgen gedeeld. Dit gebeurde meestal met een interne collega of de politie (Figuur 5). De overige 19% van de respondenten heeft hun zorgen nooit gedeeld.

Werkafspraken

Achtentwintig procent van de respondenten gaf aan op de hoogte te zijn van specifieke werkafspraken binnen zijn of haar organisatie omtrent het omgaan met vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting. Daarentegen rapporteerde 27% dat dergelijke afspraken binnen diens organisatie niet zijn vastgelegd. De overige respondenten (45%) weet niet of dergelijke werkafspraken bestaan. Uit verdiepende analyses onder functiedomeinen met meer dan 6 respondenten²⁴, blijkt dat deze werkafspraken vaker gerapporteerd worden door respondenten werkzaam in de jeugdzorg en sociaal-maatschappelijke dienstverlening dan door respondenten werkzaam in het onderwijs, bij de gemeente of in de financiële hulpverlening (Figuur 6).

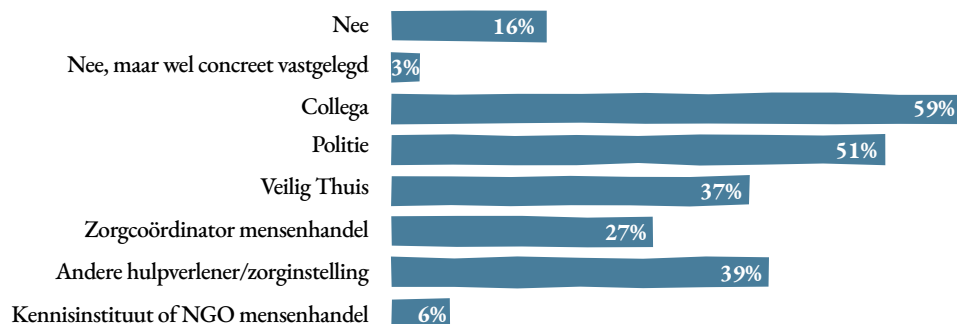
Meldingen vanuit de organisatie

De meeste respondenten gaven aan dat zij niet weten of er in de afgelopen twee jaar vanuit eigen organisatie meldingen van seksuele en/of criminele uitbuiting zijn gedaan (68%). Daarnaast wist 15% dat er geen meldingen waren gedaan. Tabel 3 geeft de organisaties weer die door de overige 17% van respondenten werden benoemd.²⁵

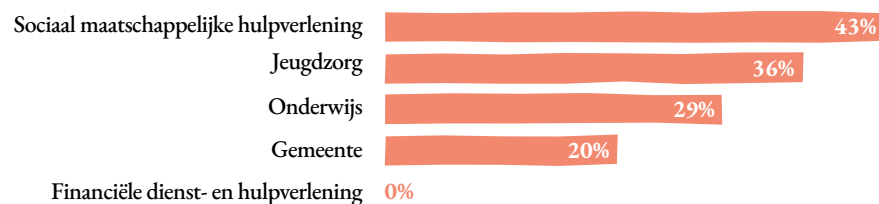
²⁴ Bij minder dan 6 respondenten wordt niet voldaan aan de voorwaarden voor de analyse, waardoor de analyse een vertekend beeld van de werkelijkheid kan geven.

²⁵ Respondenten konden meerdere meldpunten invullen

Figuur 5. Contact met andere organisaties bij zorgen van seksuele en/of criminele uitbuiting (n=95)

Figuur 6. Percentage van respondenten per functie-domein dat bekend is met interne werkafspraken over mensenhandel

Tabel 3. Externe organisatie waar melding is gedaan van seksuele uitbuiting (n=33) en criminele uitbuiting (n=22)

	Seksuele uitbuiting	Criminele uitbuiting
Politie	17	14
Veilig Thuis	9	3
Zorgcoördinator mensenhandel	5	3
Gemeente	4	3
Zorg- en Veiligheidshuis	3	2
Wijkteam	2	2
Zorginstelling	1	2

Handelingsperspectief

Aan de respondenten zijn vier stellingen voorgelegd met betrekking tot het handelingsperspectief binnen de functie of het werkgebied.

Reflecterend op het handelingsperspectief van de respondenten zelf, geeft 40% aan te weten wat zij moeten doen bij vermoedens van seksuele uitbuiting en 46% bij criminele uitbuiting (Figuur 7). Daarentegen geeft ook 42% aan dit niet te weten wanneer het gaat om seksuele uitbuiting. Bij vermoedens van criminele uitbuiting weet 34% niet hoe te handelen. Uit verdiepende analyse blijkt dat dit vertrouwen in eigen handelingen samenhangt met het volgen van scholingen over mensenhandel, waarbij respondenten die wel een scholing hebben gevolgd het vaker met deze stelling eens zijn dan respondenten die geen scholing hebben gehad.²⁶ Ook respondenten die bewust zijn van interne werkafspraken omtrent het signaleren van mensenhandel zijn het vaker met deze stelling eens dan respondenten die hier niet van op de hoogte zijn.²⁷

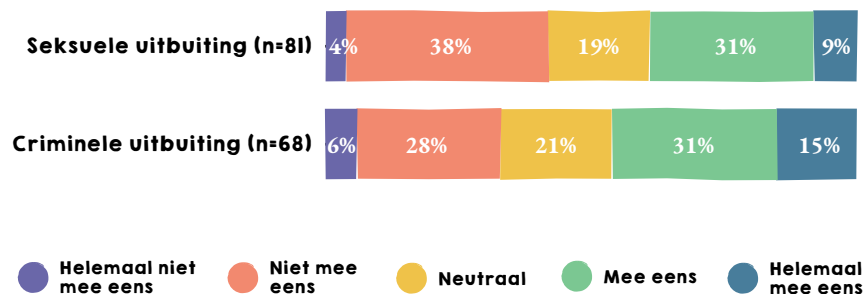
²⁶ N = 85, $\chi^2 = 16,03$, $p < .01$

²⁷ N = 75, $\chi^2 = 26,99$, $p < .01$

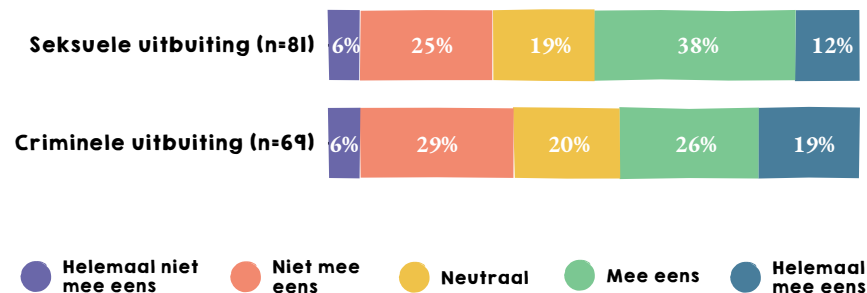
Hetzelfde tweezijdige beeld wordt gezien bij de vraag of de respondent weet welke organisaties zij kan benaderen bij vermoedens (Figuur 8). De helft van de respondenten is het eens met deze stelling met betrekking tot seksuele uitbuiting, versus 45% bij criminele uitbuiting. Daarentegen denkt ongeveer een derde van de respondenten niet zeker te weten met welke organisaties zij contact op kunnen nemen. Ook deze bevindingen hangen samen met scholing en werkafspraken.²⁸

Met betrekking tot de aanpak van de gemeente, gaven veel respondenten aan het eens noch oneens te zijn met de stelling dat er voldoende maatregelen worden genomen tegen mensenhandel in het werkgebied (Figuur 9).

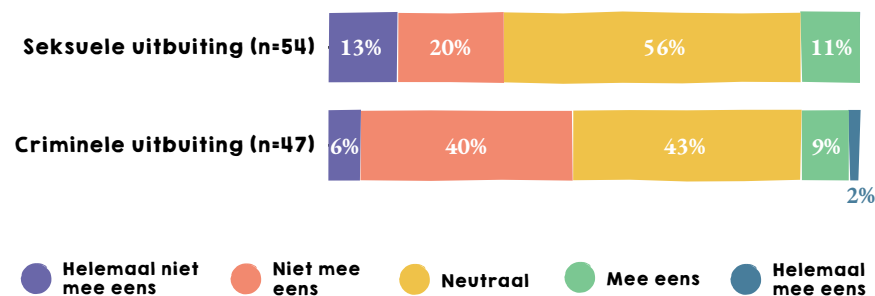
Figuur 7. 'Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van seksuele/criminele uitbuiting'

Figuur 8. 'Ik weet precies welke organisatie ik kan benaderen bij het vermoeden dat iemand een slachtoffer is van seksuele/criminele uitbuiting'

Figuur 9. 'In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden gedwongen in de prostitutie/tot criminaliteit'

28 Respectievelijk N = 85, $\chi^2 = 15,10$, $p < .05$ en N = 75, $\chi^2 = 23,01$, $p < .05$

Interviews

In de interviews met verschillende eerstelijnsprofessionals werkzaam in de gemeente Groningen is gevraagd naar hun ervaringen met het melden van mensenhandel en de uitdagingen die zij daarin tegenkomen.

Meldroutes

Over het intern melden van vermoedens en signalen van mensenhandel beamen de meeste respondenten dat er geen formeel vastgelegde meldroutes zijn binnen hun organisaties. Wanneer zij hun zorgen over mogelijke slachtoffers bespreken, doen ze dit voornamelijk met een direct leidinggevende. Wanneer vermoedens extern worden gemeld, gebeurt dit vaak bij contactpersonen binnen het eigen netwerk, in bestaande overlegstructuren zoals een breed jeugdoverleg, of bij de politie.

Onder de respondenten lijkt de afwezigheid van meldroutes met name voor te komen in organisaties en instanties die vanuit de kerntaken minder betrokken zijn bij het veiligheidsdomein. Deze organisaties en instanties hebben vaak geen meldroutes ten aanzien van crimineel of zorgelijk gedrag. Zo vertelt een professional werkzaam in de financiële dienst- en hulpverlening:

“Ik weet niet of dat ook in deze categorie hoort, maar wij hebben ook mensen die doen aan het bewijzen van onderverhuur. Wij komen bij mensen aan de deur en wij constateren dat, maar we hebben geen mogelijkheid om dat te melden. Of iemand die een uitkering heeft, maar toch stiekem aan werk is. We kunnen daar nergens mee terecht. Dus we doen er ook helemaal niks mee, omdat we niet weten hoe we dat moeten doen.”

Daarnaast is er een deel van de professionals dat aangeeft dat de meldroutes specifiek voor seksuele- en criminele uitbuiting niet formeel zijn vastgelegd. Zo beschrijft een respondent werkzaam in de geestelijke gezondheidszorg:

“Ik heb daar niet een bepaald handvat voor of een bepaalde methodiek of een bepaalde... Zoals bij suicide dan zijn daar bepaalde methodieken voor. Die zijn dan ook weer in een dossier op een bepaalde manier vastgelegd en dan moet je bepaalde vragen invullen, blabla. Ja, dat is niet bij het thema mensenhandel. Wel bij Veilig Thuis of in veiligheid van kinderen. Ook wel of de cliënt veilig is, maar niet specifiek op mensenhandel.”

Tot slot zijn er professionals die aangeven dat er wel een meldroute is in het geval er een vermoeden bestaat van seksuele- of criminele uitbuiting.

Uitdagingen in het samenwerken met stakeholders

De respondenten geven aan dat de stakeholders in de gemeente Groningen elkaar niet altijd weten te vinden bij vermoedens van mensenhandel. De verklaringen die respondenten hiervoor geven zijn met name de handelingsverlegenheid van zichzelf en andere professionals als gevolg van een gebrek aan kennis of het gebrek aan een duidelijke meldroute. Enkele respondenten geven ook aan dat het uitwisselen van signalen wordt belemmerd door de privacywetgeving. Zij beschrijven hoe de privacywetgeving ervoor heeft gezorgd dat zij een hoge drempel ervaren om buiten de eigen organisatie te sparren over een vermoedelijke situatie van mensenhandel en hoe andere instanties niet altijd hun informatie kunnen delen.

Een ander veelgenoemde belemmering in het contact met andere stakeholders is het gebrek aan “korte lijntjes”. Ook hierbij bestaat een duidelijk verschil tussen respondenten. Zij ervaren een gebrek aan laagdrempelig contact met experts:

“Ik denk dat er situaties zijn waar, als wij snel een telefoon hadden kunnen krijgen van iemand die daar gespecialiseerd in is, dat we hadden kunnen zeggen: wil je daar eens even poolshoogte nemen?” (Financiële dienst- en hulpverlening)

Anderzijds geven andere respondenten aan dat zij zich gesterkt voelen om snel te schakelen met interne of externe experts:

“Mensen komen over het algemeen niet uit de lucht vallen om het zo maar te zeggen, ze zijn vaak ook al wel lang bekend, hè? Binnen diverse zorgnetwerken. Dus wat we dan vaak doen is proberen professionals die al eerder betrokken zijn geweest bij een casus [die de] mensen al wat langer kennen, toch weer erbij te halen om in ieder geval voldoende informatie uit te kunnen wisselen en als het nodig is halen we politie blauw [erbij].” (Opvang)

Specifiek voor het melden bij de politie wordt enkele keren benoemd dat professionals vrezen dat dit niet in het voordeel gaat zijn voor het slachtoffer. Eén respondent meent dat je zonder betrokkenheid van de politie meer kan bereiken voor de veiligheid van het slachtoffer. Daarnaast wordt beschreven hoe het melden bij de politie ervoor kan zorgen dat de vertrouwensband met het slachtoffer op het spel komt te staan, aangezien slachtoffers zelf geen aangifte willen doen.

“En dan kom je bij politie. En politie die stapt van de menselijkheid af en die zegt: oké, wat zijn de strafbare feiten? Ik wil een stopgesprek, ik ga hier een verslag van maken. Maar dat meisje die wilde er eigenlijk nog niet, die is er nog niet aan toe. Dus de politie gaat veel te snel, want die denkt: ik heb alle feiten, ik heb alle strafbare feiten, ik heb alle signalen, ik maak deze zaak even rond. Maar dat gaat te snel voor zo'n slachtoffer, dus die trekt zich terug en slaat dicht en die zegt vervolgens niks meer. Ze is boos op mij, dat ik het naar de politie heb gebracht. Snap je wat ik bedoel?” (Gemeente)

Daarentegen geeft een andere respondent aan positieve ervaringen te hebben met het melden van signalen van mensenhandel bij de politie.

3.3 Kenmerken van (vermoedelijke) slachtoffers

Van de respondenten die de vragenlijst invulden, rapporteren er 101 over de kenmerken van (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting. Daarnaast rapporteren 82 respondenten over de kenmerken van slachtoffers van criminele uitbuiting en 50 over slachtoffers die zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit.

Leeftijd

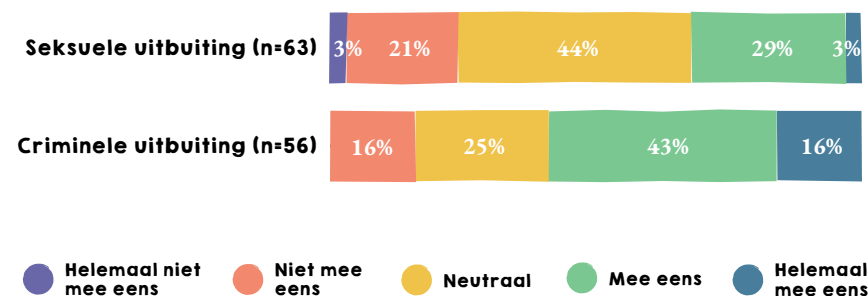
Volgens de meeste respondenten zijn slachtoffers van criminele uitbuiting de laatste jaren jonger geworden. Voor seksuele uitbuiting werd dit niet zo gerapporteerd (Figuur 10). In beide vormen van uitbuiting worden volwassen slachtoffers het meeste gesignaleerd (Figuur 11). Ongeveer één derde van respondenten geeft aan dat de slachtoffers van seksuele uitbuiting en/of criminele uitbuiting meestal jonger dan 18 jaar waren.

Geslacht

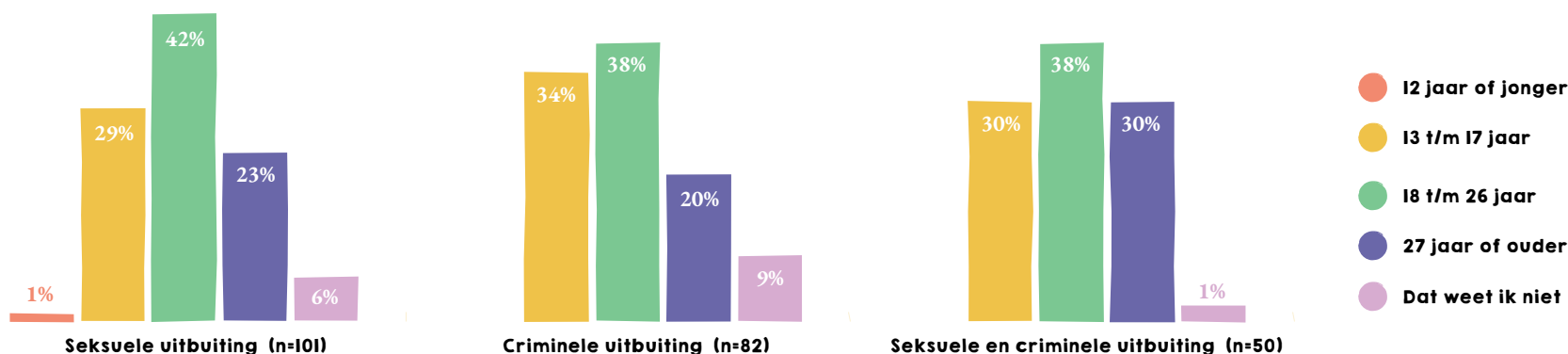
Op de vraag tot welk geslacht de meeste slachtoffers behoorden, blijkt een duidelijk onderscheid in het type mensenhandel. Bij seksuele uitbuiting worden

voornamelijk vrouwen gesignaleerd, terwijl er bij criminele uitbuiting meer mannelijke slachtoffers worden gezien. Onder slachtoffers van zowel seksuele als criminele uitbuiting zien we een meer gelijkmatige verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke slachtoffers (Figuur 12).

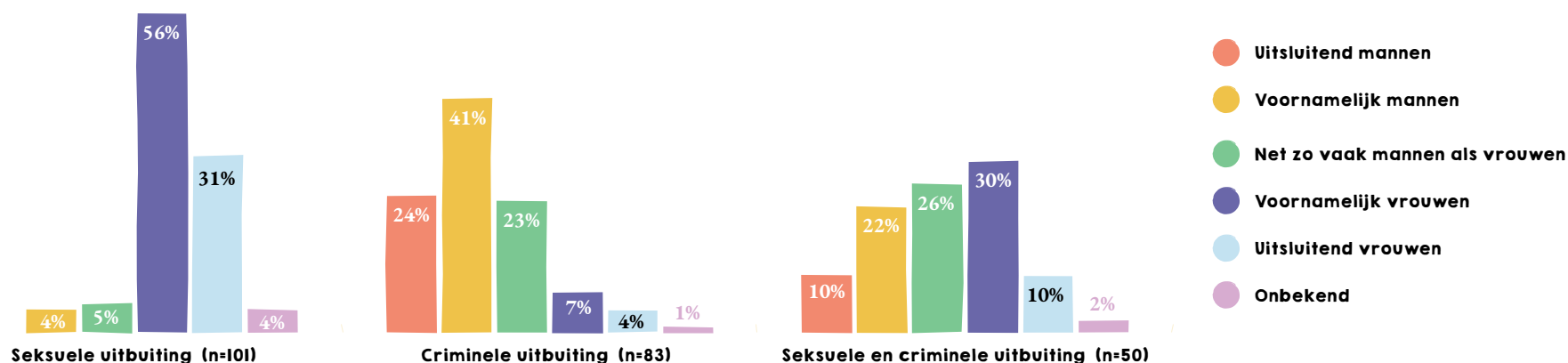
Figuur 10. 'De (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele/criminele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn in de afgelopen twee jaar steeds jonger geworden'

Figuur 11. Leeftijdscategorieën waartoe de meeste (vermoedelijke) slachtoffers behoorden

Figuur 12. Geslacht van (vermoedelijke) slachtoffers

Achtergrond

De helft van de respondenten gaf aan dat de meeste (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting een Nederlandse achtergrond²⁹ hadden (50%). Bij criminele uitbuiting werd een Nederlandse achtergrond door 56% van de respondenten beantwoord (Tabel 4). Van de Europese slachtoffers werd 25% gerapporteerd door respondenten werkzaam bij de gemeente, 19% vanuit sociaal-maatschappelijke hulpverlening en 19% vanuit financiële dienst- en hulpverlening. Niet-Europese slachtoffers werden met name gerapporteerd vanuit sociaal-maatschappelijke hulpverlening (32%) en jeugdzorg (24%).

Tabel 4. Meest voorkomende achtergrond van (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting (n=101) en criminele uitbuiting (n=82)

	Seksuele uitbuiting	Criminele uitbuiting
Meeste slachtoffers zijn Nederlands	50 (50%)	46 (56%)
Meeste slachtoffers zijn Europees	16 (16%)	11 (13%)
Meeste slachtoffer zijn niet-Europees	25 (25%)	18 (22%)
Dat weet ik niet	10 (10%)	7 (9%)

29 Zie bijlage A voor definities

Woonsituatie

Aan respondenten die slachtoffers van seksuele of criminele uitbuiting signaleerden is gevraagd waar deze slachtoffers woonachtig waren (Figuur 13). Een opvallende bevinding is dat 39% van de respondenten aangaven dat één of meer slachtoffers van seksuele uitbuiting in een zorginstelling of op een begeleid wonen locatie woonden ten tijde van de signalering. Voor criminele uitbuiting was dit zelfs 54%. Uit verdere analyse blijkt dat 30% van deze slachtoffers gerapporteerd werden door respondenten werkzaam in de jeugdzorg en 27% vanuit sociaal maatschappelijke hulpverlening.

Verder gaf 22% van de respondenten aan dat één of meer slachtoffers van seksuele of criminele uitbuiting dak- of thuisloos waren. Naast de sociaal maatschappelijke hulpverlening (37,5%), werden deze slachtoffers vaak gerapporteerd door respondenten werkzaam in de financiële dienst- en hulpverlening (17,5%). Als laatste valt op dat 21% van de slachtoffers van seksuele uitbuiting bij de pleger woonden.

Interviews

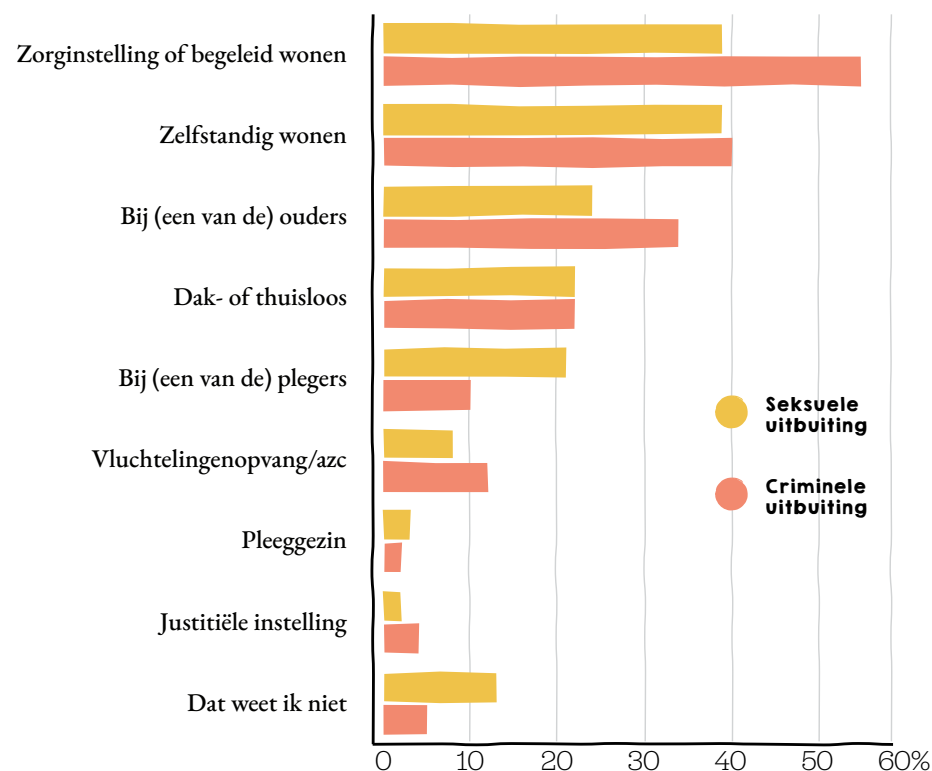
De ervaringen van de geïnterviewde professionals met casussen van seksuele- en criminele uitbuiting zijn in lijn met de resultaten die voortkomen uit de vragenlijst. De respondenten beschrijven voornamelijk ervaringen met (jong)volwassen (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel. Wanneer het ging om slachtoffers van seksuele uitbuiting betrof dit vaker vrouwen. Bij slachtoffers van criminele uitbuiting ging het vaker om mannen en meer specifiek om jongens die werden geronseld voor drugsgerelateerde delicten of werden gebruikt als katvanger.

De slachtofferkenmerken die worden beschreven door de respondenten benadrukken de afhankelijkheidspositie van het slachtoffer. Zo beschrijven de respondenten (vermoedelijke) slachtoffers van uitbuiting die kampten met verslavingsproblematiek, dak- of thuisloos waren, problemen hadden binnen het gezin, zoals armoede en werkloosheid, of opgroeiden in een gezin waarin zij een criminele carrière als voorbeeld te zien krijgen.

“Maar ook dak- en thuislozen die kwetsbaar zijn. Die zetten ze ook gewoon op de hoek van de straat met stash. En die gaan ook voor hun verkopen. Ja, die jongens zijn kwetsbaar, die hebben niks, die kunnen daar hun geld verdienen. Dus dat doen ze gewoon.” (Gemeente)

De respondenten signaleerden met name Nederlandse slachtoffers. Een aantal respondenten beschrijft dat wanneer het gaat om seksuele uitbuiting, zij (vermoedelijke) slachtoffers hebben waargenomen die afkomstig zijn uit Oost-Europa en West-Afrika.

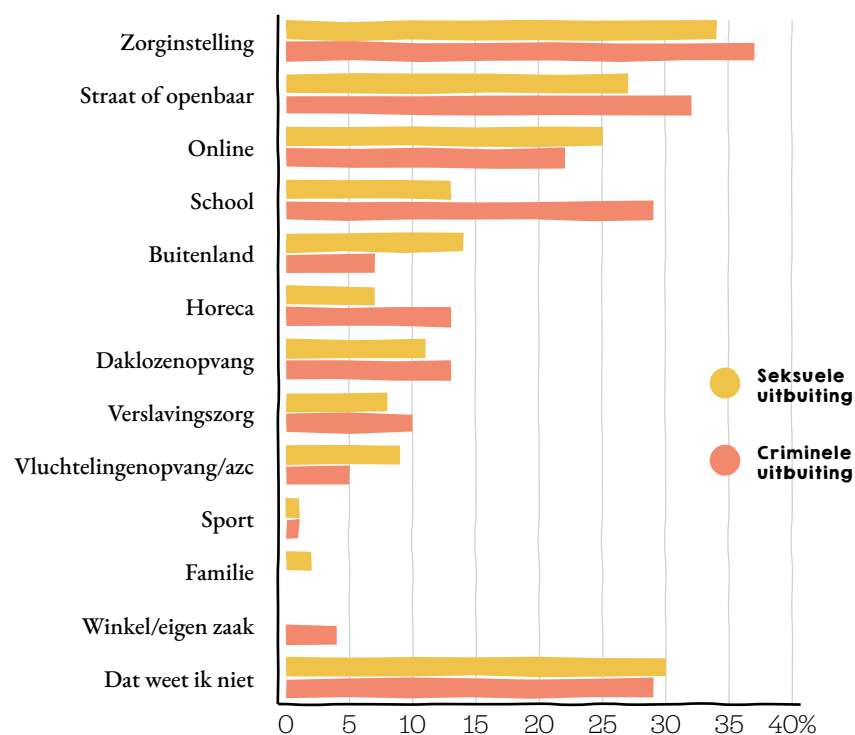
Figuur 13. Woonsituatie van (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele (n=101) en criminele (n=82) uitbuiting.

3.4 Kenmerken van de uitbuitingssituatie

Over de locatie waar slachtoffers van seksuele uitbuiting geronseld werden en de dwangmiddelen die hun uitbuiters inzetten, werd gerapporteerd door 91 respondenten. Dezelfde kenmerken van situaties van criminele uitbuiting werden gerapporteerd door 79 respondenten.

Figuur 14. Ronsellocaties van (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting (n=91) en criminele uitbuiting (n=79).

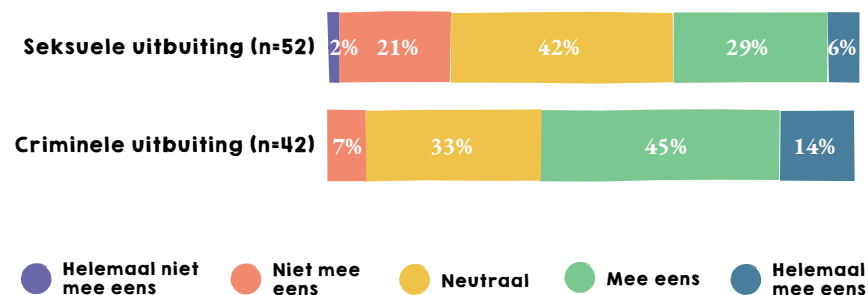

Noot. De categorieën Familie en Winkel/eigen zaak zijn toegevoegd vanuit de antwoordcategorie 'Anders, namelijk...'.
1

Ronsellocatie

Evenals de woonlocatie, was de zorginstelling de meest voorkomende locatie waar slachtoffers geronseld werden (Figuur 14). Verder werden de straat en online veel genoemd. Slachtoffers van criminele uitbuiting werden relatief vaak geronseld op school. Het ging dan volgens de respondenten om het praktijkonderwijs (n=18), vmbo/havo/vwo school (n=11) of het mbo (n=11). Met betrekking tot seksuele uitbuiting, geeft een derde van de respondenten aan dat mensenhandelaren in hun werkgebied actiever zijn geworden. Voor criminele uitbuiting dacht meer dan de helft van de respondenten dat dit het geval was (Figuur 15).

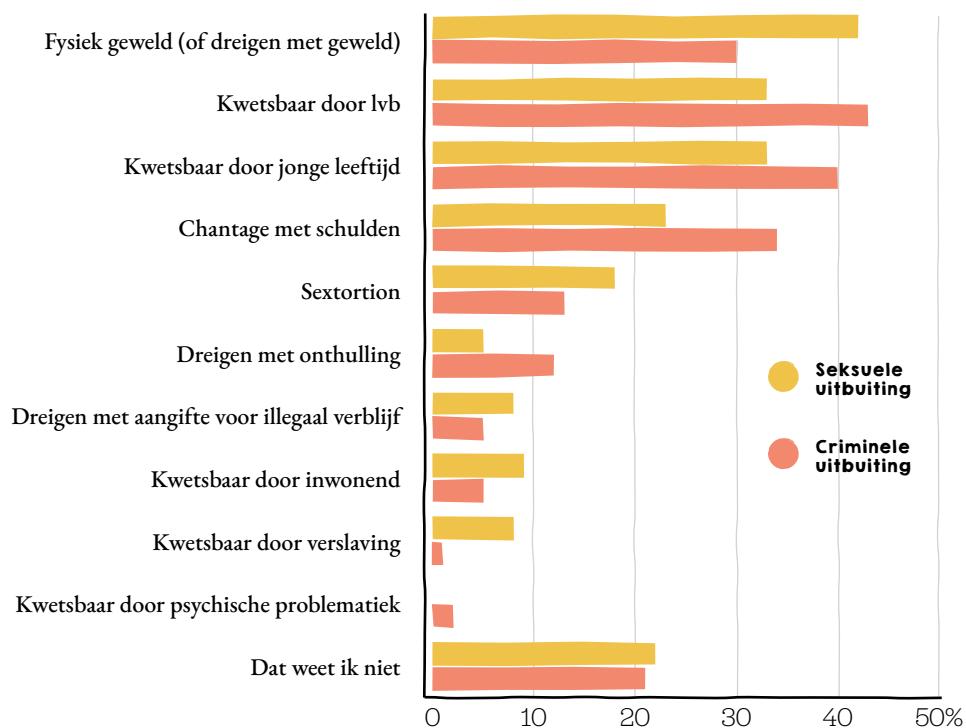
Figuur 15. 'Mensenhandelaren zijn zich in de afgelopen twee jaar steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk'

Dwang

Bij (vermoedens van) seksuele uitbuiting werd volgens de respondenten het vaakst gebruik gemaakt van harde dwangmiddelen: fysiek geweld of het dreigen met fysiek geweld (Figuur 16). Daarnaast werd er regelmatig misbruik gemaakt van kwetsbaarheden van het slachtoffer, zoals een lichtverstandelijke beperking (lvb) of jonge leeftijd. Bij criminele uitbuiting werden deze zachte dwangmiddelen vaker gesignaleerd als dwangmiddel dan fysiek geweld. Daarbij worden met name slachtoffers van criminele uitbuiting ook regelmatig gechantageerd met (fictieve) schulden. Sextortion, ofwel afpersing met naaktbeelden als chantagemiddel, werd bij zowel seksuele als criminele uitbuiting regelmatig gesignaleerd.

Figuur 16. Dwangmiddelen en kwetsbaarheden die door uitbuiters gebruikt worden bij slachtoffers van seksuele uitbuiting (n=91) en criminele uitbuiting (n=79)

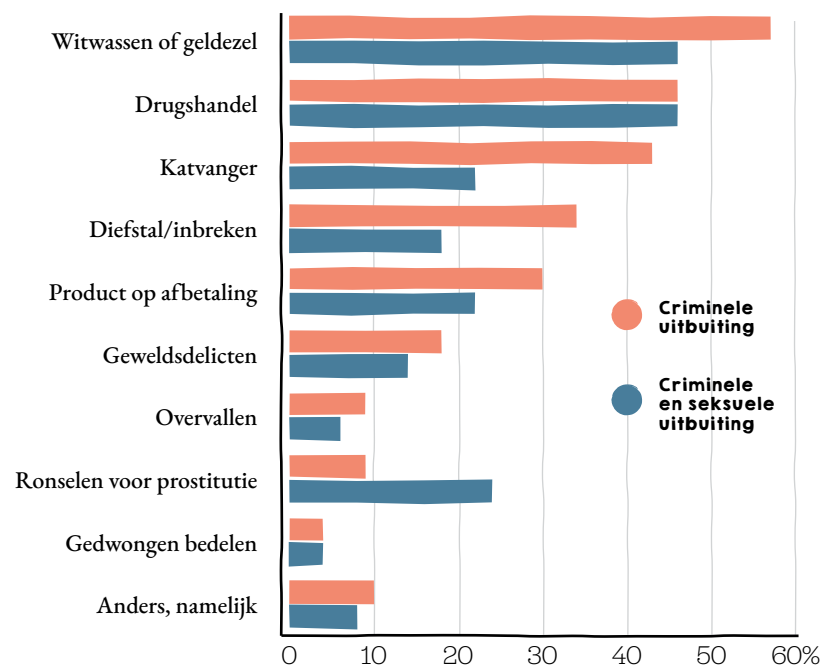

Noot. De categorieën Kwetsbaar door verslaving en Kwetsbaar door psychische problematiek zijn toegevoegd vanuit de antwoordcategorie ‘Anders, namelijk...’. ‘Dreigen met onthulling’ is het dreigen om de politie of iemand anders te vertellen over de seksuele handelingen of de criminele feiten die het slachtoffer heeft gepleegd

Vormen van criminele uitbuiting

Respondenten rapporteerden bij (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met name financiële delicten (witwassen of geldezel³⁰) en drugsdelicten (Figuur 17). Hoewel bij slachtoffers van criminele uitbuiting ook vaak signalen van katvangers³¹ werden gezien, was dit niet het geval voor slachtoffers van zowel seksuele als criminele uitbuiting. Daarentegen werden deze slachtoffers vaker ingezet voor het ronselen voor prostitutie.

Figuur 17. Vormen van gedwongen criminaliteit bij (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting (n=79) en criminele en seksuele uitbuiting (n=50).

30 Een geldezel is een persoon die diens bankrekening beschikbaar stelt voor het wegsluizen van crimineel verdiend geld.

31 Een katvanger is iemand die diens identiteit beschikbaar stelt als eigenaar of registratiehouder van een voertuig, bedrijf, bankrekening of ander goed, waardoor de werkelijke eigenaar zich aan het zicht van de autoriteiten kan onttrekken.

Zicht op daders

Aan de respondenten zijn twee stellingen voorgelegd met betrekking tot het zicht op de mensenhandelaren. Op de vraag of respondenten zelf zicht hebben op de mensenhandelaren in hun werkgebied, geeft ongeveer driekwart van de respondenten aan dat dit niet het geval is (Figuur 18). Vervolgens is gevraagd of daders in georganiseerde netwerken actief zijn. Bij criminele uitbuiting is dit volgens meer respondenten het geval dan bij seksuele uitbuiting (Figuur 19). Het is echter belangrijk op te merken dat de meeste respondenten aangaven geen antwoord te hebben op deze stelling (38 respondenten voor criminele uitbuiting en 39 respondenten voor seksuele uitbuiting).

Met betrekking tot het werkgebied, geven de meeste respondenten aan dat het onvoldoende lukt om mensenhandelaren aan te pakken: 56% van respondenten vindt dat dit het geval is voor daders van seksuele uitbuiting en 54% voor daders van criminele uitbuiting (Figuur 20).

Interviews

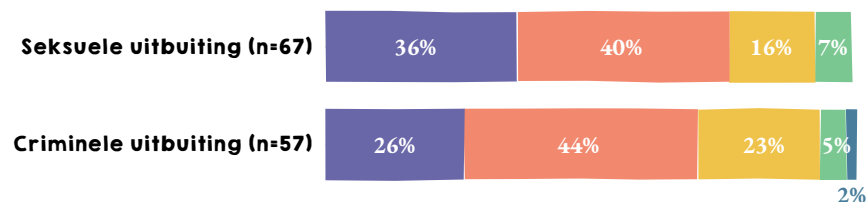
Aansluitend op de resultaten van de vragenlijst beschrijven verschillende geïnterviewde professionals de straat als ronsellocatie als het gaat om criminele uitbuiting. Echter hebben de meeste respondenten weinig zicht op de plek waar slachtoffers worden geronseld.

De dwangmiddelen die de respondenten beschrijven komen overeen met de resultaten uit de vragenlijst. De respondenten benoemen met name misbruik maken van de kwetsbaarheid van een slachtoffer, bijvoorbeeld kwetsbaarheid door verslavingsproblematiek die een afhankelijkheid creëert bij de mensenhandelaar.

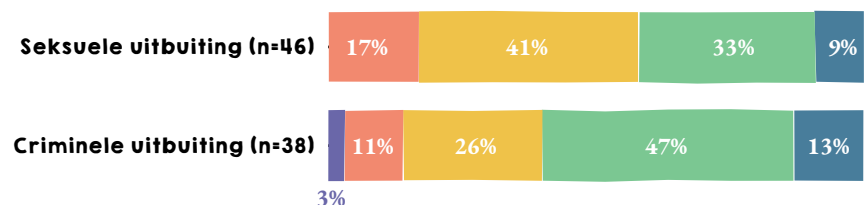
“Het wordt lastig op het moment dat [door] iemand zo’n dame zelf ook heel verslaafd is gemaakt en wegzakt in de verslaving. Maar iemand zegt dan... wij gaan met X, Y of Z komen, [maar] dan moet jij eerst voor mij aan de bak.”
(Opvang)

Andere dwangmiddelen die in de vragenlijsten regelmatig gerapporteerd worden, zoals chantage met (fictieve) schulden en sextortion, komen ook in de interviews naar voren.

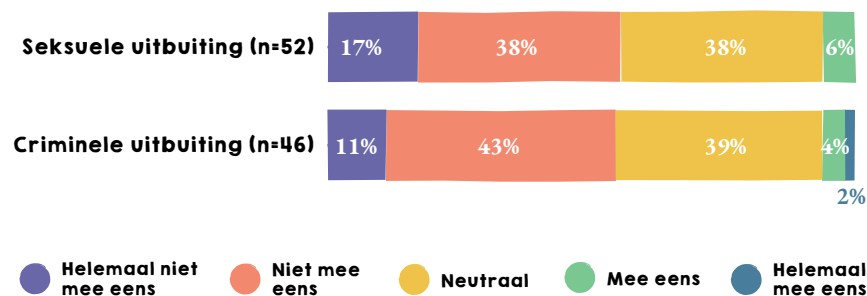
Figuur 18. ‘Ik heb goed zicht op wie de mensenhandelaren zijn die personen dwingen tot prostitutie/criminaliteit in het gebied waar ik werk’

Figuur 19. ‘De mensenhandelaren die personen dwingen tot prostitutie/criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken’

Figuur 20. ‘In het gebied waar ik werk lukt het goed om de mensenhandelaren die personen dwingen tot prostitutie/criminaliteit aan te pakken’

Hoofdstuk 4

Conclusie

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Groningen, met als doel beter zicht te krijgen op de aard, omvang en aanpak van seksuele en criminele uitbuiting in de gemeente. Het onderzoek bestond uit een vragenlijst welke door 222 eerstelijns professionals is ingevuld en verdiepende interviews met 12 van deze respondenten. Twee onderzoeksvragen stonden centraal in de vragenlijst en interviews:

1. In hoeverre komen seksuele en criminele uitbuiting voor binnen de gemeente Groningen?
2. Welke mogelijkheden zijn er om de gemeentelijke aanpak van mensenhandel te versterken?

Helft van professionals in contact met een slachtoffer van mensenhandel

De resultaten tonen aan dat ruim de helft van de respondenten, namelijk 123 eerstelijnsprofessionals, in de afgelopen twee jaar contact had met een vermoedelijk slachtoffer van seksuele en/of criminele uitbuiting. Meestal ging het om meerdere slachtoffers. Deze bevindingen komen overeen met eerder landelijk onderzoek naar criminele uitbuiting waar ruim 1.600 eerstelijnsprofessionals aan deelnamen.³² Echter is dit het eerste onderzoek waar tevens gevraagd werd naar slachtoffers van seksuele uitbuiting en slachtoffers van zowel criminele als seksuele uitbuiting.

De vorm van mensenhandel die door de meeste respondenten gesignaleerd werd, is seksuele uitbuiting. Dit komt overeen met de landelijke registraties, waar seksuele uitbuiting tevens de meest gemelde vorm van mensenhandel is.³³ In iets

grotere mate dan bij seksuele uitbuiting, zijn de meeste respondenten zich de afgelopen jaren meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting. Ook geven zij aan een toename in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting te zien. Mogelijk is dit het resultaat van de toenemende aandacht voor criminele uitbuiting in het werkveld van mensenhandel en ondermijning. Desondanks blijft de registratie van slachtoffers van criminele uitbuiting zowel landelijk als in Groningen achter.³⁴

De combinatie van beide vormen van uitbuiting werd door bijna een kwart van de respondenten gesignaleerd. Hoewel dit fenomeen door Comensha wordt erkend³⁵, zijn er geen officiële cijfers bekend. Uit landelijk onderzoek naar de signalering van criminele uitbuiting door eerstelijnsprofessionals bleek dat 40% van de respondenten ook in aanraking kwam met personen die vermoedelijk zowel seksueel als crimineel werden uitgebuit.³⁶ De bevinding dat de combinatie van seksuele en criminele uitbuiting ook door professionals in Groningen veel wordt gezien, benadrukt het belang van specifieke registratie van dit fenomeen. De bevindingen van huidig onderzoek scheppen een beeld van slachtoffers van seksuele uitbuiting die tevens worden ingezet voor financiële delicten, drugshandel of het ronselen voor (gedwongen) prostitutie. Echter is verdiepend onderzoek nodig om de volgorde en oorzaken van het gecombineerde slachtofferschap, alsmede de specifieke hulpbehoefte, te achterhalen.

Overkoepelend werd gevonden dat respondenten werkzaam in het sociaal domein, zoals de GGZ, opvang en sociaal-maatschappelijke hulpverlening, het vaakst (vermoedelijke) slachtoffers signaleerden. Dit is een aannemelijke bevinding, gezien slachtoffers van mensenhandel een verhoogd risico hebben op het

32 CKM, 2022

33 Nationaal Rapporteur, 2023

34 Nationaal Rapporteur, 2023

35 Comensha, 2023

36 CKM, 2022

ontwikkelen van mentale en sociale problematiek door hun traumatische ervaringen waardoor zij in contact komen met eerstelijnsprofessionals werkzaam in het sociaal domein. Echter valt ook op dat ook respondenten uit de financiële hulp- en dienstverlening regelmatig (vermoedelijke) slachtoffers signaleren. Hoewel deze beroepsgroep wellicht niet als eerste opkomt als het gaat om het signaleren van mensenhandel, wordt in dit onderzoek duidelijk dat dit wel dege-lijk het geval is. Deze professionals komen immers in aanraking met personen die getroffen zijn door armoede en problematische schulden; factoren die in de literatuur gekenmerkt worden als zowel risicofactoren als gevolgen van mensenhandel.³⁷

In de interviews met verschillende (eerstelijns)professionals werkzaam in de gemeente Groningen is gevraagd naar hun ervaringen met het signaleren van mensenhandel en de uitdagingen die zij daarin tegenkomen. Verschillende respondenten gaven aan dat zij, en anderen binnen de organisaties en instanties waarvoor zij werkzaam zijn, zich onvoldoende bewust zijn van mensenhandel en op welke wijze zij hier in hun werk mee in aanraking kunnen komen. Ook zijn signalen van mensenhandel volgens de professionals veelal subtiel en moeilijk te interpreteren. Dit geldt met name voor het signaleren van dwang. Deze uitdagingen kunnen worden samengevat als een gebrek aan kennis over mensenhandel en de signalen van slachtofferschap. De behoefte aan deze kennis is er nadrukkelijk wel, aangezien 90% van de respondenten van de vragenlijst aangaf scholing of training over mensenhandel te wensen. Bovendien lijkt dergelijke scholing bij te dragen aan het vermogen om uitbuiting te signaleren.

Er worden zelden officiële meldingen gedaan

Hoewel in dit onderzoek geen gedegen schatting gemaakt kan worden van de prevalentie van mensenhandel in Groningen, is het op basis van de resultaten aannemelijk dat de werkelijke prevalentie vele malen hoger ligt dan de officiële cijfers. Zo registreerde het Zorg- en Veiligheidshuis in 2022 29 vermoedelijke slachtoffers en 3 vastgestelde slachtoffers van seksuele of criminele uitbuiting in de gemeente Groningen.³⁸ De resultaten van dit onderzoek suggereren echter dat er over enkele honderden personen vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting waren in de twee jaar voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst. Ondanks dat het hier nadrukkelijk gaat om vermoedens – en dus niet om aange-toond slachtofferschap van mensenhandel – en respondenten mogelijk hebben gerapporteerd over dezelfde personen, wijst het onderzoek in ieder geval op meer slachtoffers dan geregistreerd zijn. De discrepantie tussen deze cijfers lijkt te ontstaan doordat de meeste professionals hun zorgen niet melden: hoewel 81% hun zorgen wel deelt met anderen, wist maar 17% van respondenten te vermelden dat er een melding van mensenhandel was gedaan. Dit gebeurde met name bij de politie en slechts enkele keren bij de zorgcoördinator mensenhandel of het Zorg- en Veiligheidshuis.

Er zijn verscheidende redenen te benoemen voor het tekort aan meldingen van mensenhandel. Eerder onderzoek naar criminele uitbuiting wijst op de complexiteit van het signaleren en melden van mensenhandel.³⁹ Zo blijkt uit dat onderzoek dat er volgens eerstelijnsprofessionals nog onvoldoende kennis is over

37 Bekken, 2018

38 Cijfers uit correspondentie met gemeente Groningen

39 CKM, 2022

mensenhandel en ontbreekt een duidelijk handelingsperspectief waarin samenwerking en informatiedeling centraal staan. Het gebrek aan werkafspraken dat in huidig onderzoek werd gevonden, ondersteunt deze bevinding. Zo wist bijna de helft van de respondenten van dit onderzoek niet of er binnen diens organisatie werkafspraken bestaan omtrent het omgaan met vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting. Bijna een derde vermeldde dat deze afspraken niet bestonden. De interviews wijzen uit dat met name organisaties waarvan het signaleren of het interveniëren bij mensenhandel niet tot een kerntaak behoort, geen meldroutes of protocollen hebben vastgesteld voor het signaleren, terwijl de medewerkers van deze organisaties wel degelijk in aanraking komen met vermoedelijke slachtoffers.

Een andere uitdaging in het melden van signalen van mensenhandel is volgens de geïnterviewde professionals de samenwerking tussen organisaties. Deze respondenten gaven aan dat de AVG gezien wordt als een belemmering voor het laagdrempelig uitwisselen en bespreekbaar maken van signalen. Deze bevinding wordt ondersteund door Comensha en eerdere onderzoeken naar het signaleren van mensenhandel.⁴⁰ Ook geven sommige respondenten aan niet te weten waar zij terecht kunnen om hun zorgen op een laagdrempelige manier met experts te bespreken. Deze bevinding onderbouwt tevens het belang van vastgelegde meldroutes. Als laatste speelt er bij sommige professionals angst voor de gevolgen van het melden, met name bij de politie, voor het welzijn van het slachtoffer. Bekend is dat de meeste slachtoffers deze angst ook hebben en hierdoor geen aangifte doen.⁴¹ Het is daarom des te belangrijker dat professionals die in contact staan met deze slachtoffers zich gesterkt voelen om deze angsten van slachtoffers weg te nemen.

Veel slachtoffers in zorginstellingen gerapporteerd

Met betrekking tot de aard van de criminele en seksuele uitbuiting en de slachtoffers die respondenten signaleerden, vallen een aantal bevindingen op.

Allereerst blijken de eerstelijns professionals in Groningen veel slachtoffers van

seksuele of criminele uitbuiting te signaleren die woonachtig zijn in een zorginstelling of begeleid/beschermd wonen. Het gaat hierbij om 39% van de respondenten die seksuele uitbuiting signaleerden en 55% van de respondenten die criminele uitbuiting signaleerden. Mensenhandel in zorginstellingen is de laatste jaren enkele keren in het nieuws is geweest⁴², maar dat deze groep slachtoffers door een dergelijk groot aantal eerstelijnsprofessionals gesignaleerd wordt, was eerder nog niet bekend. Om wat voor soort instellingen het hier gaat, of om welke reden deze slachtoffers begeleid wonen, wordt uit dit onderzoek niet duidelijk. Wel wordt duidelijk dat veel respondenten aangeven dat deze (vermoedelijke) slachtoffers ook geronseld zijn binnen de zorginstelling. Hoewel de mogelijkheid bestaat dat het hierbij gaat om slachtoffers die vanwege uitbuiting in een zorginstelling verblijven, waarna de uitbuiting voortduurt, wijst deze bevinding mogelijk ook op de specifieke ronselstrategie van mensenhandelaren. Zij richten zich veelal op mensen die met kwetsbaarheden kampen, zoals een lichtverstandelijke beperking, eerdere traumatisering of psychische problematiek en onveilige thuisituaties.⁴³ Deze kwetsbaarheden zijn tevens redenen voor plaatsing in zorginstellingen, waardoor mogelijk overlap ontstaat in deze groepen. Een zelfde soort samenhang tussen kwetsbaarheid en ronselen, zien we in de bevinding dat een aanzienlijk deel van de respondenten (vermoedelijke) slachtoffers signaleerde die dak- of thuisloos waren op het moment van uitbuiting. Uitbuiting van dakloze mensen is een fenomeen dat in het buitenland veelvuldig is onderzocht⁴⁴, maar in Nederland nooit eerder in deze grote mate werd aangetroffen.

Verder wijst dit onderzoek uit dat ongeveer de helft van de (vermoedelijke) slachtoffers een Nederlandse achtergrond hebben. In officiële registraties blijkt dit aandeel wat lager te zijn, namelijk ongeveer 25%.⁴⁵ Dit verschil kan enerzijds verklaard worden door het onderzoeksgebied, aangezien het mogelijk is dat in Groningen meer slachtoffers met een Nederlandse achtergrond woonachtig zijn.

40 Comensha 2023, CKM 2023b

41 CKM, 2018

42 VPRO 16 december 2020, via <https://www.vpro.nl/argos/lees/onderwerpen/weglopers/2020/waarom-jeugdverzorging-maar-moeilijk-grip-krijgt-op-mensenhandel.html> en Het Parool 24 februari 2024, via <https://www.parool.nl/amsterdam/hoew-kwetsbare-jongens-in-begeleid-wonen-geronseld-voor-zware-misdrijven-hij-zou-me-vermoorden-als-ik-het-niet-zou-doen-b71bee88/>

43 CKM, 2021

44 O.a. Fritz Fogel et al., 2016; Saewyc et al., 2021

45 Comensha, 2023

Daarnaast is het mogelijk dat slachtoffers met een buitenlandse achtergrond in hogere mate gemeld worden; iets waar ook de Nationaal Rapporteur voor waarschuwt.⁴⁶ Verder onderzoek is nodig om eventuele verschillen in de signalering van slachtoffers met verschillende achtergronden te verhelderen.

Als laatste valt op dat bijna een derde van de respondenten aangeeft dat de (vermoedelijke) slachtoffers die zij signaleerden minderjarig waren. In de officiële registraties is dit aandeel aanzienlijk lager, namelijk 9% in 2022. Deze discrepantie kan wijzen op specifieke drempels voor het melden van minderjarige slachtoffers, zoals het betrekken van ouders terwijl het slachtoffer dat niet wenst. Verdiepend onderzoek naar de meldroutes van minderjarige slachtoffers kan inzicht geven in dergelijke complicaties.

Conclusie

Dit onderzoek richtte zich enerzijds op de aard en omvang van seksuele en criminele uitbuiting in de gemeente Groningen, zoals waargenomen door eerstelijnsprofessionals. De bevindingen wijzen uit dat deze vormen van mensenhandel in grotere mate gesignaleerd worden dan in de registraties naar voren komen. Zowel seksuele uitbuiting, criminele uitbuiting als de combinatie van beide vormen worden in aanzienlijke mate gesignaleerd. Bovendien blijkt het hierbij te gaan om (vermoedelijke) slachtoffers die zeer kwetsbaar zijn door hun leeftijd, achtergrond of woonsituatie.

Anderzijds is in dit onderzoek gekeken naar de uitdagingen in het signaleren en melden van seksuele en criminele uitbuiting, met als doel zicht te krijgen op de mogelijkheden om de gemeentelijke aanpak te versterken. De eerstelijnsprofessionals benoemen met name een gebrek aan bewustzijn en handelingsperspectief om hun vermoedens vast te leggen en te melden. De mogelijkheden die hieruit voortkomen voor het verbeteren van de aanpak van de gemeente Groningen, zijn hieronder beschreven.

⁴⁶ Nationaal Rapporteur, 2017

Hoofdstuk 5

Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek zijn drie aanbevelingen geformuleerd, alle gericht aan de gemeente Groningen. Het doel van deze aanbevelingen is het versterken van de gemeentelijke aanpak tegen mensenhandel. De eerste twee aanbevelingen richten zich op zowel seksuele- als criminele uitbuiting en de derde focust zich specifiek op criminele uitbuiting.

1. Onderzoek naar zorginstellingen

Uit dit onderzoek blijkt dat veel van de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting (39%) en criminele uitbuiting (54%) begeleid wonen of woonachtig zijn in zorginstellingen. Bovendien zijn zorginstellingen door de respondenten het vaakst genoemd als locatie waar (vermoedelijke) slachtoffers geronseld worden. Het feit dat deze (vermoedelijke) slachtoffers begeleid of in een zorginstelling wonen wijst op de aanwezigheid van factoren die deze personen kwetsbaar maken voor mensenhandel. Het is schrijnend dat uitbuiters misbruik proberen te maken van de kwetsbare positie van deze personen door hen te ronselen voor eigen gewin, en het is nog schrijnender dat zij daar in lijken te slagen. Deze bevinding roept echter ook verschillende vragen op. Het is namelijk onduidelijk over welke soorten zorginstellingen en begeleid wonen het gaat en om welke redenen de vermoedelijke slachtoffers hier wonen. Bovendien kan niet met zekerheid gesteld worden dat deze slachtoffers binnen de zorginstelling zijn geronseld, of bijvoorbeeld al uitgebuit werden of betrokken waren bij criminele netwerken voorafgaand aan het moment dat zij in de zorginstelling kwamen te wonen. Verdiepend onderzoek is daarom nodig om een compleet beeld te krijgen van de rol van zorginstellingen bij (de totstandkoming van) slachtofferschap van seksuele- en criminele uitbuiting. Ook kan dergelijk onderzoek uitwijzen welke maatregelen er nodig en mogelijk zijn om deze slachtoffers beter te beschermen tegen mensenhandelaren. Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 1:

De gemeente Groningen wordt aangeraden om verdiepend onderzoek uit te voeren naar seksuele en criminele uitbuiting van personen woonachtig in zorginstellingen.

2. Randvoorwaarden voor signaleren en melden

In het actieprogramma van de gemeente Groningen zijn vijf ambities beschreven om de aanpak van mensenhandel te verbeteren, met als eerste ambitie het versterken van bewustzijn, signalering en melding. Uit dit onderzoek blijkt dat, hoewel eerstelijnsprofessionals in grote mate in contact komen met (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel, zij tegelijkertijd diverse drempels ervaren bij het signaleren en melden hiervan. Zo geven eerstelijnsprofessionals aan dat zij nog onvoldoende bewustzijn en kennis over de fenomenen hebben om hier een goed beeld van te vormen en vermoedens bespreekbaar te maken met vermoedelijke slachtoffers. Ook is er een gebrek aan duidelijke meldroutes en werkafspraken. In de eerste plaats heeft dit tot gevolg dat slachtoffers mogelijk niet de juiste hulp en ondersteuning krijgen. Dit betekent echter ook dat zij niet in beeld komen bij de gemeente waardoor belangrijke inzichten ontbreken voor het monitoren en ontwikkelen van beleid.

Ook blijkt uit dit onderzoek dat de meeste (90%) eerstelijnsprofessionals behoefte hebben aan scholing en training om mensenhandel goed te signaleren en lijkt dergelijke training bij te dragen aan het signaleren en melden van (vermoedelij-

ke) slachtoffers. Het valt tevens op dat (vermoedelijke) slachtoffers gesignaleerd worden door professionals uit diverse werkgebieden, ook buiten de zorg- en veiligheidsdomeinen. Er ligt dan ook een grote, maar nog onvolledig benutte, kans in de gemeente Groningen voor het betrekken van eerstelijnsprofessionals in de aanpak van mensenhandel. Hier ligt in de eerste plaats een verantwoordelijkheid voor de organisaties zelf, maar zij kunnen dit niet alleen. De gemeente, als stelselverantwoordelijke in de aanpak van mensenhandel, heeft een belangrijke verantwoordelijkheid om de randvoorwaarden voor het vergroten van kennis en bewustzijn, meldstructuren en een concreet handelingskader te bewerkstelligen voor deze eerstelijnsprofessionals. Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 2:

De gemeente Groningen wordt aanbevolen om, als stelselverantwoordelijke van de gemeentelijke aanpak van mensenhandel, eerstelijnsprofessionals actief te betrekken bij deze aanpak en zoveel mogelijk obstakels in het signaleren van, handelen bij en melden van mensenhandel weg te nemen.

3. Criminele uitbuiting in de aanpak van ondermijning

Uit dit onderzoek blijkt dat eerstelijnsprofessionals in de gemeente Groningen zich in toenemende mate zorgen maken om criminele uitbuiting en een toename signaleren in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting. In het actieprogramma mensenhandel 2022-2024 wordt benoemd dat in de aanpak van mensenhandel in de gemeente Groningen speciale aandacht uitgaat naar criminele uitbuiting, omdat de focus voorheen vooral lag op seksuele uitbuiting. Criminele uitbuiting raakt echter niet alleen aan de aanpak van mensenhandel, maar is onmiskenbaar verbonden met georganiseerde criminaliteit, ondermijning en jeugdcriminaliteit, en daardoor ook met de aanpak daarvan.

Dit onderzoek laat zien dat wanneer het gaat om (vermoedelijk) slachtofferschap van criminele uitbuiting het veelal gaat om kwetsbare jongeren en jongvolwassenen die zich inlaten met criminelen en criminele netwerken. Het gaat onder meer om minderjarigen, personen met een LVB, dak- en thuislozen en mensen die zorg krijgen in zorginstellingen; dezelfde groepen als onder meer centraal staan in de Preventie Met Gezag strategie⁴⁷. Hierin wordt namelijk verwezen naar criminelen die rekruteren onder de meest kwetsbare inwoners en jongeren binnen de gemeente, maar er is nagenoeg geen specifieke aandacht voor het fenomeen criminele uitbuiting.

Gesteld kan worden dat op dit moment eenzelfde probleem, namelijk de betrokkenheid van kwetsbare jongeren en jongvolwassenen bij (georganiseerde) criminaliteit, wordt benaderd vanuit twee soorten beleid. Waar in de Preventie met Gezag strategie de nadruk ligt op ouderschap onder deze jongeren en jongvolwassenen, ligt de nadruk in het beleid ten aanzien van mensenhandel op slachtofferschap onder deze groep. Opvallend is dat hier op het moment in het geschreven beleid geen aandacht naar uitgaat. De afwezigheid van afstemming tussen deze aanpakken kan tot gevolg hebben dat slachtoffers van criminele uitbuiting in de strafrechtelijke keten (blijven) belanden en aangepakt worden als dader, hetgeen grote en langdurige gevolgen heeft voor het slachtoffer. Gevolgen die vervolgens het risico kunnen vergroten dat slachtoffers opnieuw in de (gedwongen) criminaliteit terecht komen. Ook zorgt het ervoor dat de daders – degene die jonge aanwas rekruteren of ronselen voor de criminaliteit – buiten beeld blijven. Dit leidt tot de laatste aanbeveling:

Aanbeveling 3:

De gemeente Groningen wordt aanbevolen om de aanpak van mensenhandel en de aanpak van “jonge aanwas” op elkaar af te stemmen en waar nodig kennis en interventies te integreren.

⁴⁷ Gemeente Groningen (2023).

Literatuurlijst

- Bekken (2018). *Geld en geweld: Armoede en schulden in afhankelijkheidsrelaties*. Fier.
- Bos, Loyens, Nagy, & Oude Breuil (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland: Onderzoek naar de signalering aanpak en de samenwerking door professionals*. Universiteit Utrecht.
- CKM (2018). *Aangifte doe je niet. Een studie naar factoren die een negatieve invloed hebben op de aangiftebereidheid van Nederlandse, minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- CKM (2021). *Daders van binnenlandse seksuele uitbuiting*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- CKM (2022). *Kijken met andere ogen. Een landelijke verkenning naar criminele uitbuiting in dertien (middel)grote gemeenten in Nederland*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- CKM (2023a). *Criminele uitbuiting onder minderjarigen in Rotterdam. Kansen voor primair en voortgezet onderwijs*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- CKM (2023). *Onzichtbare slachtoffers van mensenhandel in 2022*. Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- Comensha (2023). *Mensenhandel in Nederland: Het beeld van 2022*. Coördinatiecentrum tegen mensenhandel.
- Fritz Fogel, Martin, Nelson, Thomas & Porta (2016). "We're automatically sex in men's eyes, we're nothing but sex...": Homeless young adult perceptions of sexual exploitation. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 10, 151-160.
- Gemeente Groningen (2023). *Plan van Aanpak Groningen, Preventie met Gezag*. Groningen.
- Noordhof, N., Genee, Q., Jongasma, K. & Rozema, L. (2023). *Plan van aanpak Groningen Preventie Met Gezag*. Gemeente Groningen.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2021). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2016-2020*. Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2023). *Jaarcijfers Mensenhandel 2022*. Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Slachtoffermonitor mensenhandel 2012-2016*. Nationaal Rapporteur.
- Oosterhof & Roosma (2020). *Jongeren en drugscriminaliteit. Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar drugscriminaliteit onder jongeren in de gemeente Groningen*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Ottisova, L., Hemmings, S., Howard, L. M., Zimmerman, C., & Oram, S. (2016). Prevalence and risk of violence and the mental, physical and sexual health problems associated with human trafficking: an updated systematic review. *Epidemiology and psychiatric sciences*, 25(4), 317–341.
- Pascale, Tzani, Ioannou, Williams & Hunt (2023). Trafficking trauma: A review on the psychological effects of human trafficking. *Mental health and social inclusion*.
- Saewyc, Shankar, Pearce, & Smith (2021). Challenging the Stereotypes: Unexpected Features of Sexual Exploitation among Homeless and Street-Involved Boys in Western Canada. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 5898.
- Van Dijke, Lamers-Winkelmann, Werson, Terpstra, Talhout, & de Wind (2012). *Wie zijn de meiden van Asja? De gang naar jeugdprostitutie*.
- Van Dijk, Cruyff & van der Heijden (2021). *Multiple systems estimation slachtoffers mensenhandel Nederland 2016-2019*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Van der Torre & Tops (2022). *Groningse praktijken. Een analyse van (de gemeentelijke aanpak van) ondermijning in de gemeente Groningen*.
- Wolsink, van Esseveldt, Derksen, Brouwer, & Ferwerda (2023). Het (boven) lokale netwerk in Paddepoel ontleed. *De invloed van criminele netwerken op jongeren in een Groningse wijk*. Bureau Beke.
- Zorg- en Veiligheidshuis Groningen (2021). *Jaarverslag 2020*. ZVHG.

Bijlage A

Vragenlijst en respons

Demografische gegevens

In welk stadsdeel van de gemeente Groningen werkt u? Indien u in meerdere stadsdelen werkt, kunt u invullen in welk stadsdeel u het meest werkzaam bent			
Binnenstad	26	11,7%	
Oude Wijken	20	9,0%	
West	18	8,1%	
Oost	15	6,8%	
Zuid	15	6,8%	
Haren	6	2,7%	
Ten Boer	2	0,9%	
Ik heb een functie die betrekking heeft op de gehele gemeente	105	47,3%	
Anders	15	6,8%	
In welke functie bent u werkzaam? Als u meerdere functies vervult, geef dan aan in welke functie u het meest werkzaam bent.			
Jongerenwerker	6	2,7%	
Straatcoach	0	0%	
Zorgcoördinator mensenhandel	3	1,4%	
Opbouwwerker	8	3,6%	
Gebiedsmanager	2	0,9%	
Overlast coördinatoren	1	0,5%	
Toezichthouder gemeente	6	2,7%	

Wijkagent	2	0,9%
Politie (anders dan wijkagent)	7	3,2%
Buitengewoon opsporingsambtenaar (boa of jeugdboa)	4	1,8%
Leerplichtambtenaar	7	3,2%
Werkzaam in het primair onderwijs	0	0%
Werkzaam in het praktijk onderwijs	0	0%
Werkzaam in het voortgezet onderwijs (v.o)	6	2,7%
Werkzaam in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	11	5,0%
Werkzaam in het hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs (hbo / wo)	0	0%
Werkzaam in het speciaal onderwijs	2	0,9%
Schuldhulpverlener	28	12,6%
(Jeugd)reclassering	2	0,9%
Jeugdhulp	24	10,8%
Jeugdbescherming	1	0,5%
Sociaal of maatschappelijk werker	20	9,0%
Verslavingszorg	2	0,9%
Daklozenopvang	2	0,9%
Opvang voor vluchtelingen en/of asielzoekers	2	0,9%
Leger des Heils	0	0%
Vrouwenopvang	1	0,5%

Overweeghuis	0	0%
Anders, namelijk...	75	33,8%

Kennis over seksuele uitbuiting en criminele uitbuiting

Heeft u ooit een opleiding, training, cursus en/of nascholing gevolgd over het herkennen van signalen van mensenhandel? Het gaat hierbij om de drie meest voorkomende vormen van mensenhandel in Nederland, dus seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting en criminele uitbuiting.

Ja	52	23,4%
Nee	170	76,6%

Was er in deze opleiding, training, cursus en/of nascholing ook specifiek aandacht voor het onderwerp seksuele uitbuiting en criminele uitbuiting?

Ja, voor beide	35	15,8%
Ja, alleen voor seksuele uitbuiting	6	2,7%
Ja, alleen voor criminele uitbuiting	2	0,9%
Nee	1	0,5%
Dat weet ik niet meer	8	3,6%

Zou u geïnteresseerd zijn in het volgen van een (korte) training of cursus over het herkennen van signalen van seksuele en criminele uitbuiting?

Ja	200	90,1%
Nee	22	9,9%

Bent u op basis van wat u zojuist heeft gelezen in de afgelopen twee jaar wel eens in aanraking gekomen met een persoon/personen van wie u het vermoeden had dat zij slachtoffer(s) waren van seksuele of criminele uitbuiting?

Ja, ik heb direct contact gehad met één of meerdere (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting en/of criminele uitbuiting.	74	33,3%
Ja, ik heb situaties waargenomen van seksuele uitbuiting en/of criminele uitbuiting, maar heb daarbij niet met het (vermoedelijke) slachtoffer of de (vermoedelijke) slachtoffers gesproken.	22	9,9%

Ja, ik heb met (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting en/of criminele uitbuiting gesproken en daarnaast ook andere situaties waargenomen waarbij ik niet met (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting en criminele uitbuiting gesproken heb.	27	12,2%
Nee	99	44,6%

Seksuele uitbuiting

Met hoeveel (vermoedelijke) slachtoffers van uitsluitend seksuele uitbuiting bent u naar schatting in de afgelopen twee jaar in aanraking gekomen?

Ik ben niet in contact gekomen met (vermoedelijke) slachtoffers van uitsluitend seksuele uitbuiting	22	9,9%
1 persoon	24	10,8%
2 – 5 personen	49	22,1%
6 – 10 personen	5	2,3%
11 – 20 personen	4	1,8%
21 of meer personen	4	1,8%
Dat weet ik niet meer	15	6,8%

Tot welk geslacht behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?

Het zijn uitsluitend mannen	0	0%
Het zijn voornamelijk mannen	4	4,0%
Het zijn net zo vaak mannen als vrouwen	5	5,0%
Het zijn voornamelijk vrouwen	57	56,4%
Het zijn uitsluitend vrouwen	31	30,7%
Anders, namelijk	4	4,0%

Tot welke leeftijdscategorie(en) behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen? Meerdere antwoorden mogelijk.			
12 jaar of jonger	2	2,0%	
tussen de 13 en 17 jaar	36	35,6%	
Tussen de 18 en 26 jaar	61	60,4%	
27 jaar of ouder	38	37,6%	
Dat weet ik niet	7	3,2%	
Tot welke leeftijdscategorie behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?			
12 jaar of jonger	1	1,0%	
tussen de 13 en 17 jaar	29	28,7%	
Tussen de 18 en 26 jaar	42	41,6%	
27 jaar of ouder	23	22,8%	
Dat weet ik niet	6	5,9%	
Hoe zag de woonsituatie van de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting eruit tijdens de uitbuiting? Meerdere antwoorden mogelijk.			
Bij (een van de) ouders	24	23,8%	
Bij (een van de) daders van de uitbuiting	21	20,8%	
In een pleeggezin	3	3,0%	
In een zorginstelling of op een begeleid wonen locatie	39	38,6%	
In een opvang voor vluchtelingen en/of asielzoekerscentra	8	7,9%	
Dak- of thuisloos	22	21,8%	
In een justitiële instelling	2	2,0%	

Zelfstandig	39	38,6%
Dat weet ik niet	13	12,9%
Anders, namelijk	8	7,9%
Welke achtergrond hadden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?		
Een Nederlandse achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer zelf in Nederland geboren en opgegroeid is.	50	49,5%
Een Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer geboren en opgegroeid is in een Europees land anders dan Nederland en vervolgens naar Nederland is gekomen.	16	15,8%
Een niet-Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer in een land buiten Europa (inclusief Rusland en Turkije) geboren en opgegroeid is en vervolgens naar Nederland is gekomen.	25	24,8%
Dat weet ik niet	10	9,9%
Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Met de plek van werven of ronselen wordt de locatie bedoeld waar de (vermoedelijke) slachtoffers zijn benaderd door hun uitbuiters. Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Op of rondom een school of onderwijsinstelling	12	13,2%
Op of rondom straat of op openbare hangplekken	23	25,3%
In of rondom buurthuizen	0	0%
In of rondom horecagelegenheden, coffeeshops of shisha lounges	6	6,6%
In of rondom zorginstellingen of begeleid wonen locaties	31	34,1%
Op of rondom sportclubs- of verenigingen	1	1,1%
In of rondom opvang voor vluchtelingen en/of asielzoekerscentra	8	8,8%
In of rondom een daklozenopvang	10	11,0%

In of rondom verslavingsinstellingen	7	7,7%
In het buitenland en vervolgens naar Nederland gehaald	13	14,3%
Online, via bijvoorbeeld Instagram, Snapchat, Facebook TikTok of andere sociale media	23	25,3%
Dat weet ik niet	27	29,7%
Anders, namelijk	7	7,7%
Indien school of onderwijsinstelling: Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting waarmee u in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk		
De basisschool	0	0%
Praktijkonderwijs	7	58,3%
Een vmbo/ havo/ vwo school	6	50,0%
Een mbo-instelling	5	41,7%
Een hbo-instelling of universiteit	0	0%
Anders, namelijk	2	16,7%
Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen, in de prostitutie gedwongen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Door middel van (dreiging met) fysiek geweld richting het (vermoedelijke) slachtoffer en/of zijn/haar sociale omgeving zoals bijvoorbeeld familie en vrienden.	38	41,8%
Door middel van chantage met naaktbeelden van het (vermoedelijke) slachtoffer (sextortion).	16	17,6%
Door middel van chantage met opgebouwde schulden die het (vermoedelijke) slachtoffer moet afbetalen aan zijn of haar uitbuitter.	21	23,1%
Door te dreigen om de politie of iemand anders te vertellen over het sekswerk dat het (vermoedelijke) slachtoffer moet uitvoeren.	5	5,5%

Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer uit huis te zetten, indien hij/zij inwonend is bij de uitbuitter.	8	8,8%
Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer bij de politie aan te geven, omdat hij/zij illegaal in Nederland verblijft.	7	7,7%
Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, vanwege zijn/haar jonge leeftijd.	30	33,0%
Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, omdat hij/zij een licht verstandelijke beperking heeft.	30	33,0%
Dat weet ik niet	20	22,0%
Anders, namelijk	11	12,1%

Criminele uitbuiting

Met hoeveel (vermoedelijke) slachtoffers van uitsluitend criminele uitbuiting bent u naar schatting in de afgelopen twee jaar in aanraking gekomen?		
Ik ben niet in contact gekomen met (vermoedelijke) slachtoffers van uitsluitend criminele uitbuiting	21	20,2%
1 persoon	15	14,4%
2 – 5 personen	41	39,4%
6 – 10 personen	10	9,6%
11 – 20 personen	5	4,8%
21 of meer personen	3	2,9%
Dat weet ik niet meer	9	8,7%
Tot welk geslacht behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?		
Het zijn uitsluitend mannen	20	24,4%
Het zijn voornamelijk mannen	34	41,5%
Het zijn net zo vaak mannen als vrouwen	19	23,2%

Het zijn voornamelijk vrouwen	6	7,3%
Het zijn uitsluitend vrouwen	3	3,7%
Anders, namelijk	0	0%
Tot welke leeftijdscategorie(en) behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen? Meerdere antwoorden mogelijk.		
12 jaar of jonger	0	0%
tussen de 13 en 17 jaar	35	42,7%
Tussen de 18 en 26 jaar	44	53,7%
27 jaar of ouder	27	32,9%
Dat weet ik niet	3	3,7%
Tot welke leeftijdscategorie behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?		
12 jaar of jonger	0	0%
tussen de 13 en 17 jaar	28	34,1%
Tussen de 18 en 26 jaar	31	37,8%
27 jaar of ouder	16	19,5%
Dat weet ik niet	7	8,5%
Hoe zag de woonsituatie van de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting eruit tijdens de uitbuiting? Meerdere antwoorden mogelijk.		
Bij (een van de) ouders	28	34,1%
Bij (een van de) ouders van de uitbuiting	8	9,8%
In een pleeggezin	2	2,4%
In een zorginstelling of op een begeleid wonen locatie	45	54,9%

In een opvang voor vluchtelingen en/of asielzoekerscentra	10	12,2%
Dak- of thuisloos	18	22,0%
In een justitiële instelling	3	3,7%
Zelfstandig	33	40,2%
Dat weet ik niet	4	4,9%
Anders, namelijk	1	1,2%
Welke achtergrond hadden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?		
Een Nederlandse achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer zelf in Nederland geboren en opgegroeid is.	46	56,1%
Een Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer geboren en opgegroeid is in een Europees land anders dan Nederland en vervolgens naar Nederland is gekomen.	11	13,4%
Een niet-Europese achtergrond, waarbij het vermoedelijk slachtoffer in een land buiten Europa (inclusief Rusland en Turkije) geboren en opgegroeid is en vervolgens naar Nederland is gekomen.	18	22,0%
Dat weet ik niet	7	8,5%
Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Met de plek van werven of ronselen wordt de locatie bedoeld waar de (vermoedelijke) slachtoffers zijn benaderd door hun uitbuiters. Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Op of rondom een school of onderwijsinstelling	24	30,4%
Op of rondom straat of op openbare hangplekken	26	32,9%
In of rondom buurthuizen	3	3,8%
In of rondom horecagelegenheden, coffeeshops of shisha lounges	11	13,9%
In of rondom zorginstellingen of begeleid wonen locaties	30	38,0%

Op of rondom sportclubs- of verenigingen	1	1,3%
In of rondom opvang voor vluchtelingen en/of asielzoekerscentra	4	5,1%
In of rondom een daklozenopvang	11	13,9%
In of rondom verslavingsinstellingen	8	10,1%
In het buitenland en vervolgens naar Nederland gehaald	6	2,7%
Online, via bijvoorbeeld Instagram, Snapchat, Facebook Tik Tok of andere sociale media	18	22,8%
Dat weet ik niet	24	30,4%
Anders, namelijk	5	6,3%
Indien school of onderwijsinstelling: Op welke verschillende locaties werden de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting waarmee u in aanraking bent gekomen geworven of geronseld? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk		
De basisschool	1	4,2%
Praktijkonderwijs	18	75,0%
Een vmbo/ havo/ vwo school	11	45,8%
Een mbo-instelling	11	45,8%
Een hbo-instelling of universiteit	0	0%
Anders, namelijk	2	8,8%
Op welke manier werden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen, in de criminaliteit gedwongen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Door middel van (dreiging met) fysiek geweld richting het (vermoedelijke) slachtoffer en/of zijn/haar sociale omgeving zoals bijvoorbeeld familie en vrienden.	25	31,6%
Door middel van chantage met naaktbeelden van het (vermoedelijke) slachtoffer (sextortion).	11	13,9%

Door middel van chantage met opgebouwde schulden die het (vermoedelijke) slachtoffer moet afbetalen aan de uitbuiters.	28	35,4%
Door te dreigen om de politie of iemand anders te vertellen over de criminele feiten die het (vermoedelijke) slachtoffer heeft gepleegd.	10	12,7%
Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer uit huis te zetten, indien hij/zij inwonend is bij de uitbuiters.	4	5,1%
Door te dreigen het (vermoedelijke) slachtoffer bij de politie aan te geven, omdat hij/zij illegaal in Nederland verblijft.	4	5,1%
Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, vanwege zijn/haar jonge leeftijd.	33	41,8%
Door misbruik te maken van de kwetsbare positie van het (vermoedelijke) slachtoffer, omdat hij/zij een licht verstandelijke beperking heeft.	35	44,3%
Dat weet ik niet	17	21,5%
Anders, namelijk	8	10,1%
Welke vormen van gedwongen criminaliteit waren van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs	36	45,6%
Gedwongen diefstal/inbreken/zakkenrollen	27	34,2%
Gedwongen overvallen plegen	7	8,9%
Gedwongen geweldsdelicten (bijvoorbeeld fysieke mishandeling, messengeweld, vuurwapengeweld)	14	17,7%
Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten.	45	57,0%

Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden.	34	43,0%
Het onder dwang kopen van een product op afbetaling/gedwongen verkoop van telefoonabonnementen.	24	30,4%
Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie.	7	8,9%
Gedwongen bedelen	3	3,8%
Anders, namelijk	8	10,1%
Welke vorm van gedwongen criminaliteit was het vaakst van toepassing bij de (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen?		
Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs	19	24,1%
Gedwongen diefstal/inbreken/zakkenrollen	6	7,6%
Gedwongen overvallen plegen	0	0%
Gedwongen geweldsdelicten (bijvoorbeeld fysieke mishandeling, messengeweld, vuurwapengeweld)	1	1,3%
Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten	30	38,0%
Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden	7	8,9%
Het onder dwang kopen van een product op afbetaling/gedwongen verkoop van telefoonabonnementen	8	10,1%
Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie	0	0%
Gedwongen bedelen	1	1,3%
Anders, namelijk	7	8,9%

Seksuele en criminele uitbuiting

Met hoeveel (vermoedelijke) slachtoffers van zowel seksuele als criminele uitbuiting bent u naar schatting in de afgelopen twee jaar in aanraking gekomen?		
Ik ben niet in contact gekomen met (vermoedelijke) slachtoffers van zowel seksuele uitbuiting als criminele uitbuiting	46	47,9%
1 persoon	7	7,3%
2- 5 personen	20	20,8%
6 - 10 personen	6	6,3%
11 – 20 personen	4	4,2%
21 of meer personen	3	3,1%
Dat weet ik niet meer	10	10,4%
Kunt u aangeven met welke vorm van criminele uitbuiting de seksuele uitbuiting bij deze (vermoedelijke) slachtoffers samenging? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Het gedwongen vervaardigen, uithalen, vervoeren of verhandelen van drugs	23	46,0%
Gedwongen diefstal / inbreken / zakkenrollen	9	18,0%
Gedwongen overvallen plegen	3	6,0%
Gedwongen geweldsdelicten (bijvoorbeeld fysieke mishandeling, messengeweld, vuurwapengeweld)	7	14,0%
Gedwongen geld witwassen of worden ingezet als geldezel: iemand die gedwongen wordt om zijn bankrekening te gebruiken voor criminele activiteiten	23	46,0%
Als katvanger: iemand die gedwongen wordt om bijvoorbeeld een voertuig of bedrijf op zijn naam te zetten om criminelen buiten het zicht van de autoriteiten te houden	11	22,0%
Het onder dwang kopen van een product op afbetaling / gedwongen verkoop van telefoonabonnementen	11	22,0%
Gedwongen ronselen van andere meisjes of jongens voor de prostitutie	12	24,0%

Gedwongen bedelen	2	4,0%
Anders, namelijk	4	8,0%
Tot welk geslacht behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers, met wie u in de afgelopen twee jaar in aanraking kwam van zowel seksuele als criminele uitbuiting		
Het zijn uitsluitend mannen	5	10,0%
Het zijn voornamelijk mannen	11	22,0%
Het zijn net zo vaak mannen als vrouwen	13	26,0%
Het zijn voornamelijk vrouwen	15	30,0%
Het zijn uitsluitend vrouwen	5	10,0%
Anders, namelijk	1	2,0%
Tot welke leeftijdscategorie behoorden de (vermoedelijke) slachtoffers van zowel slachtoffers als criminele uitbuiting waarmee u in de afgelopen twee jaar in aanraking bent gekomen het vaakst?		
12 jaar of jonger	0	0%
tussen de 13 en 17 jaar	15	30,0%
Tussen de 18 en 26 jaar	19	38,0%
27 jaar of ouder	15	30,0%
Dat weet ik niet	1	2,0%

Doorzetten van signalen van seksuele en criminele uitbuiting

Heeft u ooit contact opgenomen met iemand van een andere organisatie, of met iemand binnen uw eigen organisatie, naar aanleiding van vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting? Het invullen van meerdere antwoorden is mogelijk.		
Nee	15	15,8%
Nee, maar ik heb de vermoedens over seksuele en/of criminele uitbuiting wel concreet vastgelegd, bijvoorbeeld in een dossier over de betrokken persoon of personen.	3	3,2%

Ja, ik heb weleens vermoedens met een collega besproken.	56	58,9%
Ja, ik heb weleens contact opgenomen met de politie.	48	50,5%
Ja, ik heb weleens contact opgenomen met Veilig Thuis.	35	36,8%
Ja, ik heb weleens contact opgenomen met de zorgcoördinator mensenhandel.	26	27,4%
Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een andere hulpverlener of zorginstelling.	37	38,9%
Ja, ik heb weleens contact opgenomen met een kennisinstituut of NGO op het gebied van mensenhandel.	6	6,3%
Ja, anders namelijk	9	9,5%
Bestaan er binnen uw werkplek afspraken over het omgaan met geconstateerde vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting?		
Ja, er bestaan afspraken die gaan over specifiek geconstateerde vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting en andere vormen van mensenhandel.	52	28,1
Nee, er bestaan geen specifieke afspraken over hoe om te gaan met vermoedens van seksuele en/of criminele uitbuiting en andere vormen van mensenhandel.	49	26,5
Dat weet ik niet	84	45,4
Is er vanuit de organisatie waar u werkzaam bent in de afgelopen twee jaar melding gedaan van (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele en/of criminele uitbuiting?		
Ja, een of meer (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting zijn gemeld bij.....	33	17,8%
Ja, een of meer (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting zijn gemeld bij....	22	11,9%
Nee	28	15,1%
Dat weet ik niet	126	68,1%

Stellingen: zicht en zorgen rondom seksuele uitbuiting

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Dat weet ik niet
Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over seksuele uitbuiting in het gebied waar ik werk	1	9	29	31	15	0
Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in het gebied waar ik werk	1	17	26	17	7	17
De (vermoedelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn in de afgelopen twee jaar steeds jonger geworden	2	13	28	18	2	22
Mensenhandelaren zijn zich in de afgelopen twee jaar steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk	1	11	22	15	3	33
Ik heb goed zicht op wie de mensenhandelaren zijn die personen dwingen tot prostitutie in het gebied waar ik werk	24	27	11	5	0	18
De mensenhandelaren die personen dwingen tot prostitutie in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken	0	8	19	15	4	39
In het gebied waar ik werk lukt het goed om de mensenhandelaren die personen dwingen tot prostitutie aan te pakken	9	20	20	3	0	33
In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen worden gedwongen in de prostitutie	7	11	30	6	0	31
Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van seksuele uitbuiting	3	31	15	25	7	4
Ik weet precies welke organisatie ik kan benaderen bij het vermoeden dat iemand een slachtoffer is van seksuele uitbuiting	5	20	15	31	10	4

Stellingen: zicht en zorgen rondom criminele uitbuiting

	Helemaal niet mee eens	Niet mee eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Dat weet ik niet
Ik ben mij in de afgelopen twee jaar meer zorgen gaan maken over criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk	1	5	15	31	20	4
Ik heb in de afgelopen twee jaar een toename gezien in het aantal (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting in het gebied waar ik werk	0	7	14	25	20	10
De (vermoedelijke) slachtoffers van criminele uitbuiting met wie ik vanuit mijn werk in aanraking kom, zijn in de afgelopen twee jaar steeds jonger geworden	0	9	14	24	9	20
Criminelen zijn zich in de afgelopen twee jaar steeds actiever gaan richten op het ronselen van slachtoffers in het gebied waar ik werk	0	3	14	19	6	34
Ik heb goed zicht op wie de criminelen zijn die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk	15	25	13	3	1	19
De criminelen die personen dwingen tot het plegen van criminaliteit in het gebied waar ik werk zijn goed georganiseerde (jeugd)netwerken	1	4	10	18	5	38
In het gebied waar ik werk lukt het goed om de criminelen die personen dwingen tot criminaliteit aan te pakken	5	20	18	2	1	30
In het gebied waar ik werk worden voldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat personen crimineel worden uitgebuit	3	19	20	4	1	29
Ik weet precies wat ik moet doen wanneer ik vermoed dat een persoon slachtoffer is van criminele uitbuiting	4	19	14	21	10	8
Ik weet precies welke organisatie ik kan benaderen bij het vermoeden dat iemand een slachtoffer is van criminele uitbuiting	4	20	14	18	13	7

Bijlage B

Topiclijst interviews

Inleiding

- * Korte introductie van het onderzoek.
- * Uitleg seksuele- en criminele uitbuiting.

1. Functie.

- * Vragen naar een omschrijving van functie.
- * Ben je vanuit je functie bekend/betrokken bij het onderwerp mensenhandel?
- * Op welke wijze komt men vanuit de functie in aanraking/contact met (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel?

2. Slachtoffers.

- * Seksuele uitbuiting of criminele uitbuiting?

Het interview wordt gericht op het soort uitbuiting dat de geïnterviewde het meeste ziet. Als zowel seksuele uitbuiting en criminele uitbuiting gezien worden, worden onderstaande topics eerst gericht op seksuele uitbuiting en daarna op criminele uitbuiting.

- * Wat kenmerkt de slachtoffers?
- * Hoe worden zij geronseld? Welke mechanismen liggen hieraan te grondslag?
- * Hoe worden zij beschermd?

3. Signalering.

- * Wanneer ontstaat er een vermoeden van slachtofferschap?
- * Hoe ontstaat dat gevoel?
- * Welke signalen horen daarbij?
- * Wat leidt tot het omslaan van signalen naar een vermoeden van mensenhandel?

4. Bij geen signalering

- * Hoe komt het dat er niet gesignaleerd wordt?
- * Speelt uw organisatie een rol in de aanpak van mensenhandel? Waarom wel/niet?

- * Spelen andere organisaties in uw netwerk een belangrijkere rol?

5. Knelpunten in signalering.

- * Heeft men het idee voldoende zicht te hebben op deze groep slachtoffers?
- * Worden de signalen gemist?
- * Hoe kan dit verbeterd worden?
- * Wat heeft men nodig om uitbuiting te kunnen signaleren? Waarom?
- * Liggen er nog andere knelpunten bij het signaleren van slachtoffers?

6. Handelen op signalen.

- * Wat is het moment om over te gaan tot handelen op signalen of vermoedens?
- * Hoe ga je te werk bij vermoedens? Welke stappen worden er genomen, en waarom deze stappen?
- * Worden signalen of vermoedens besproken met het (vermoedelijke) slachtoffer? Waarom wel/ niet? En op welk moment?
- * Wat heeft men eerder met vermoedens gedaan? Waarom heeft men in dit geval wel/ niet gehandeld op vermoedens? Hoe kijkt men terug op het handelen?

7. Melden van signalen.

- * Welke afwegingen spelen een rol bij het al dan niet doorzetten van vermoedens/signalen naar anderen binnen de organisatie?
- * Is er een meldroute vastgelegd binnen de organisatie? Is dit formeel vastgelegd?
- * Hoe worden signalen intern met elkaar gedeeld en met wie?
- * Is er voldoende mogelijkheid om signalen bespreekbaar te maken?
- * Is er een mogelijkheid om signalen vast te leggen? Op welke wijze? Zijn er situaties of redenen waarom men ervoor zou kiezen signalen of vermoedens niet te delen met anderen?

8. Samenwerking met andere instanties.

- * Worden vermoedens of signalen gedeeld met andere instanties?
- * Op welke wijze is er samenwerking met andere instanties?
- * Op welke manier/moment worden zij betrokken? Waarom?
- * Wat zijn de uitdagingen/verbeterpunten in het samenwerking met andere instanties?
- * Zijn professionals op de hoogte van het mensenhandel beleid van de gemeente? Op welke manier wordt dit doorgevoerd?
- * Is er samenwerking met gemeente en hoe ziet die eruit?

9. Knelpunten

- * Welke knelpunten ervaart met in de aanpak van mensenhandel? Wat heeft men nodig om deze knelpunten te overkomen/ de aanpak te verbeteren?
- * Welke instanties spelen een rol in het verbeteren van deze knelpunten?
- * Is er een rol weggelegd voor de gemeente?

10. Verbeterpunten

- * Wat heb jij, je team, of de instelling nodig om beter zicht te krijgen op deze groep slachtoffers? Hoe kan dit georganiseerd worden?
- * Wat is in jouw optiek de ideale aanpak van mensenhandel vanuit jouw organisatie?

Samen bereiken we meer

**Steun ons werk
met een donatie**

**Volg CKM op
social media**

**Blijf alert met
onze nieuwsbrief**

**Heb je zelf hulp nodig of maak je je zorgen
om iemand? Ga naar Chat met Fier.**

www.chatmetfier.nl